

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

GESTOVÉ FRAZEOLISMY RUSKÉHO JAZYKA
S KOMPONENTEM „ŠIŠ, KUKIŠ, DULJA, FÍGA“
A PROBLÉMY JEJICH PŘEKLADU DO ČEŠTINY

GESTURAL IDIOMS OF THE RUSSIAN LANGUAGE
WITH COMPONENT „SHISH, KUKISH, DULYA, FIGA“ AND
PROBLEMS WITH THEIR TRANSLATION INTO CHZECH

Vypracovala: Bohdana Ljubenko

Vedoucí práce: prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené
prameny a literaturu.

V Olomouci, 12. 12. 2016

---

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Upřímně děkuji prof. Alle Arkhanhelské, DrSc. za její pomoc, cenné rady, připomínky a konzultace, které mi během zpracování mé diplomové práce velkoryse poskytla.

---

podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 Frazeologie jako nauka o ustálených slovních spojeních: vznik a vývoj	7
1.2 Gestová frazeologie.....	9
1.2.1 Neverbální sémiotika	9
1.2.2 Gesta	10
1.2.3 Gestové frazémy	12
1.3 Původ, sémantika a funkce gest „ <i>фига, шии, кукии, дуля</i> “ v jazyce a komunikaci	13
1.3.1 „ <i>Фига</i> “	13
1.3.1.1 Význam	13
1.3.1.2 Použití v jazyce a komunikaci.....	16
1.3.2 „ <i>Шии, кукии</i> “	18
1.3.2.1 Význam	18
1.3.2.2 Použití v jazyce a komunikaci.....	20
1.3.3 „ <i>Дуля</i> “	22
1.3.3.1 Význam	22
1.3.4 Analogické variace	25
1.4 Problémy překladu gest a gestových frazeologismů s komponenty „ <i>фига, шии, кукии, дуля</i> “.....	26
2 PRAKTICKÁ ČÁST	29
2.1 Frazeologismy s komponentem „ <i>Фига</i> “	29
2.1.1 Deriváty a slovní spojení	31
2.1.2 Frazeologické jednotky.....	37
2.1 Slovní spojení s výrazem „ <i>Шии</i> “.....	40
2.1.1 Frazeologismy.....	43

2.2	Slovní obraty se slovem „ <i>Кукли</i> “	44
2.2.1	Frazeologismy.....	45
2.3	Lexém „ <i>Дуля</i> “ a jeho deriváty	46
2.3.1	Přívlastky „ <i>дули</i> “	46
2.3.2	Frazeologické obraty	48
ZÁVĚR		52
RESUME		56
PRAMENY A LITERATURA.....		65
ANOTACE		69

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám ruskými gestovými frazeologismy s komponenty „*šiš, kukiš, dulja, figa*“. Opírám se hlavně o články, slovníky a internetové zdroje, jelikož k tomuto tématu existuje jen málo naučných a literaturních materiálů a pramenů.

Důvodů, proč jsem si toto téma vybrala, je hned několik. Pracovala jsem s frazeologismy už ve své bakalářské práci a tato oblast studia mě velmi zaujala. Podle mého názoru je frazeologie truhlicí, která mi při zkoumání otevírá nová jazyková tajemství a poznatky. Dále mě velice zaujaly již zmíněné komponenty „*шшшш, кукшшш, фшшш, дшшш*“, které jsou značně rozšířené jak v ruské, tak především ukrajinské literatuře. Ukrajínština je jazyk, ke kterému mám velice blízko, a proto jsem se chtěla o těchto gestech dozvědět více. Zajímalo mě, jestli se používají také jinde ve světě a jaké mají významy. Poté jsem se s těmito poznatky chtěla podělit s ostatními.

Hlavním cílem mé práce je zkoumání oblasti gestové frazeologie. Dále se také zabývám historií vzniku výše uvedených komponentů, jejich sémantickým významem, původem jejich pojmenování a použitím v jazyce. Také se zmiňuji o využití a významech těchto výrazů v různých částech světa.

V praktické části se zaměřuji na frazeologismy s prvky „*шшшш, кукшшш, фшшш, дшшш*“, používané jak v literatuře, tak i v komunikaci. Fráze jsem vyhledávala ve slovnících a internetovém korpusu ruského jazyka, abych získala údaje o aktivním využívání v jazyce. Shromážděný materiál je roztříděn a dále analyzován.

Jelikož se jedná o mezinárodní gesto, které je však velice oblíbené nejen u ruského, ale především u ukrajinského národa, využila jsem také ukrajinské prameny, internetové zdroje a slovníky. V ostatních případech se opírám o odborné publikace A. Arkhanhelské a L. Vobořila. Dále také využívám výkladové, etymologické a zejména frazeologické slovníky. Čerpám převážně z „*Rusko-českého frazeologického slovníku*“ L. I. Stěpanové, z knihy „*Výkladový slovník nenormativní slovní zásoby ruského jazyka*“ D. I. Kveseleviče, z „*Frazeologického slovníku ukrajinského jazyka*“ L. S. Palamarčuka, z „*Etymologického slovníku*“ M. Fasmera a dalších. Jelikož velké množství frazeologismů se nachází i na internetu, vycházím z příkladů národního korpusu ruského jazyka, a také ze stránek www.academic.ru.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Téma mé diplomové práce bych zařadila do oblasti lingvistiky, lingvokulturologie, frazeologie a také kognitivní lingvistiky. V úvodní části se pokusím popsat, co je to frazeologie, gestová frazeologie, a také jaký je původ, význam a využití vybraných komponentů.

1.1 FRAZELOGIE JAKO NAUKA O USTÁLENÝCH SLOVNÍCH SPOJENÍCH: VZNIK A VÝVOJ

Termín frazeologie pochází z řec. *φράσις* – „výraz“ a řeckého *λογος* – „řeč, slovo“. Počátky frazeologie můžeme najít už v době antiky, kdy se badatelé zabývali rozbořem různých přísloví a výroků významných osobností. Prvním člověkem, který definoval termín „frazeologie“, byl švýcarský lingvista Charles Bally, žák Ferdinanda de Saussura. Ruská a evropská frazeologie se rozvíjela ve 40. letech 20. stol. a tehdy byla také zařazena k lingvistickým disciplínám. N. Šanskij v souvislosti s frazeologií uvádí jméno ruského literárního vědce a lingvisty V. V. Vinogradova, jakožto člověka, který jako první vytvořil systém frazeologických jednotek, klasifikovaných podle sémantického uspořádání. (Шанский 1985: 7)

Historie české idiomatiky a frazeologie je blízce spjata s ruskými frazeology. Jedná se především o petrohradskou školu vedenou profesorem V. Mokienko. (<http://nase-rec.ujc.cas.cz>) K dalším známým odborníkům a literárním vědcům zabývajícím se frazeologií se řadí jména jako L. I. Stěpanova, N. M. Šanskij, A. K. Birich, V. P. Žukov a další. České frazeologické studium je spjata například se jmény V. Flajšhanse či J. Zaorálka, kteří v této oblasti působili na počátku 20. stol. Nesmíme také opomenout Františka Čermáka, který se frazeologii a také především českým příslovím a pořekadlům věnoval zejména ve 2. pol. 20. století. (<http://oltk.upol.cz>)

Frazeologie je nejen odvětvím jazykovědy, která se zabývá studiem frazémů (frazeologických jednotek), ale také souhrnem těchto frazémů. Frazeologické jednotky jsou v současnosti zkoumány z hlediska jejich sémantického a stylistického využití nejen v umělecké literatuře, ale také v publicistice. Nesprávné používání frazémů může vést ke vzniku hrubých chyb a také k nedorozumění. N. M. Šanskij uvádí, že hlavní podstatou nauky frazeologie jsou frazeologické obraty. Za hlavní cíle považuje studium

frazeologického systému nejen v současnosti, ale také v historii, a také poznání vzájemných vztahů lexika, gramatiky apod. (Шанский 1963: 3-9)

K základním termínům frazeologie patří **frazém** a **idiom**. **Frazém** (také frazeologismus či frazeologická jednotka) je ustálené slovní spojení vyznačující se stabilitou a víceslovným pojmenováním. Můžeme k nim řadit například rčení, pořekadla, přirovnání, přísloví a pranostiky. **Idiom** je významem velice blízký frazému. Avšak frazém obvykle zobrazuje formální linii, zatímco idiom sémantickou. (Čermák 2007: 33)

Podle V. M. Mokienka a L. I. Stěpanové se frazeologie opírá o čtyři základní principy:

1. **Stálost** (nebo také ustálenost) - ustálené slovní spojení je celistvé a vyskytuje se jako jeden celek, tzn., že sémantická struktura zůstává neměnná. Můžeme změnit pořadí slov, ale nemůžeme zaměnit slova jinými výrazy.
2. **Reprodukce** – jedná se o schopnost vyjmutí frazeologismu z paměti a použití v již dané formě. My sami si nemůžeme frazeologismus vymyslet, jsou již dávno zakořeněné a ustálené, my si je můžeme pouze „vypůjčit“.
3. **Expresivita** – možnost hodnocení a emocionálního zabarvení. Není však určující pro všechny frazémy.
4. **Sémantická celistvost** – možnost sémantického vztahu s ekvivalentním výrazem. Můžeme to lépe pochopit na příkladu *бить баклуши*, který do češtiny přeložíme jako *chytat lelky* nebo *tlouct špačky*. V ruském jazyce však existuje jednoslovný ekvivalent *бездельничать*, neboli nic nedělat, lenošit. (Mokienko, Stěpanova 2008: 20)

V. Mokienko a L. Stěpanova uvádějí rozdělení frazeologismů na základě sémantické klasifikace, které navrhl V. V. Vinogradov. Frazémy roztřídil na frazeologické srůsty, frazeologické jednotky a frazeologická spojení.

Frazeologické srůsty můžeme považovat za nedělitelná slovní spojení, protože jejich celkový význam nezávisí na významu jednotlivých komponentů, např. *клевать носом* (*tlouct špačky, pospávat, nic nedělat*). Smysl daného frazeologismu tedy nemá nic společného ani s nosem, ani se zobáním či klováním.

Frazeologické jednotky jsou naopak taková slovní spojení, která jsou závislá na smyslu jednotlivých slov, např. *засучить рукава* (*vyhrnout si rukávy, pracovat*). Celkový význam vyplývá z procesu, kdy si vyhrneme rukávy a jdeme těžce pracovat.

Frazeologická spojení jsou na pomezí fr. srůstů a fr. shod, tzn., že mají jednu jednotku, která se užívá v jazyce volně, a druhou, která se pojí pouze s daným frazeologismem, např. *плакать навзрыд*. Slovo *плакат* se pojí i s jinými slovy, ale slovo *usedavě* pouze s významem plakat. (Mokienko, Stěpanova 2008: 21-22)

Zde také zmíním klasifikaci frazeologismů z hlediska jejich struktury. Jedná se především o dvě nejvýznamnější rozdělení: na **frazeologismy-věty** a na **frazeologismy-slovní spojení**. Mají buď komunikační, nebo nominativní význam. Hlavní úlohou komunikačních vět je výpověď. Používají se samostatně. (Гужва 1973: 99) Např. *У моего дедушки золотые руки*. Do českého jazyka bych větu přeložila jako: *Můj děda má zlaté ruce*. Tj. *umí to*, nebo *je velmi zručný a šikovný*. Nominativní věty jsou ekvivalentní jednomu slovu. Např. obrat: *Он мрачнее тучи* neboli česky „*je naštvaný*“. Co se týče frazeologismů-slovních spojení, to jsou takové nominativní jednotky, které vystupují ve funkcích různých větných členů. (Гужва 1973: 102)

Na frazeologismy se můžeme podívat také z jiného hlediska, a to z hlediska jejich původu. V ruském jazyce existují **původně ruské frazémy, přejaté frazémy, kalky a polokalky**. Kalky jsou doslovné překlady z cílového jazyka, polokalky částečné překlady. (Розенталь 1987: 50-52)

Frazeologické jednotky můžeme členit i ze stylistického pohledu. Jedná se o frazeologismy různých funkčních stylů současného ruského spisovného jazyka, jejichž množství je z celkového pohledu na frazeologii nejmenší. Dále se k nim řadí knižní frazeologismy, které můžeme najít nejen v umělecké literatuře, ale také v publicistickém a oficiálním stylu. Největší množství frazeologismů se nachází v rovině hovorové, která je silně expresivní a citově zabarvená. Jako poslední skupinu frazeologismů bych uvedla dialektové, které disponují silným emocionálním charakterem a obvykle popisují záporný a nepřátelský náznak, jedná se např. o pohrdání, urážku či zneuctění. (Розенталь 1987: 52-54)

1.2 GESTOVÁ FRAZELOGIE

1.2.1 Neverbální sémiotika

Neverbální komunikace je jednou z hlavních složek komunikace a jednoduše řečeno se jedná o komunikaci beze slov. Informaci přenášíme pomocí gest, postoje či mimiky. Prostřednictvím gest jsme schopni sdělit více informací, než pouhými slovy.

Neverbálním nebo také nonverbálním způsobem vysíláme své emoce, nálady, zájem či nezájem o člověka, případně nějaké sdělení. Neverbální komunikaci můžeme klasifikovat do několika oddílů, např. **mimika** se zabývá výrazem tváře a pohyby obličeje, **gestika** se soustřeďuje na pohyb celého těla, hlavy a rukou, dále **haptika**, **posturika** či **proxemika** a další. (Zárubová-Pfeffermannová 2008: 22)

Věda, která se zabývá neverbální komunikací, se podle vědce G. Kreidlina nazývá **neverbální sémiotika**. Tato disciplína se teprve rozvíjí, je v podstatě ještě mladá. **Paralingvistika**, **kinezika**, **haptika**, **proxemika** a **vizika** to je pět základních složek pro studium neverbální sémiotiky. **Paralingvistika** je věda o zvukové stránce neverbální komunikace. **Kinezika** je chápána jako souhrn pohybů těla (mimika, gesta), využívaných v komunikaci. Pod pojmem **haptika** se rozumí dotek a tělesný kontakt. **Proxemika** se zabývá vzdáleností a osobním prostorem komunikujících. Poslední z uvedených **vizika** je nauka o očním kontaktu navázaným během komunikace. (Крейдлин 2002: 22)

Velkou pozornost v této oblasti si zasluhuje práce ruského lingvisty G. E. Kreidlina, který se věnoval obecné lingvistice, sémiotice a neverbální sémiotice a který považoval tělo za fyzickou a přírodní hmotu, která je nositelem charakteristik určité národní kultury. Kreidlin také označuje, že gesta, pohyby člověka a chování těla se odráží ve frazeologii, především v idiomech. (Евсеева, Ростова 2013: 417)

Základním předpokladem pro osvojení znalostí o neverbální komunikaci je uvědomění si, že každá kultura má svá gesta (postoje, výrazy), která mohou být v ostatních zemích jiná, v některých případech i opačná.

1.2.2 Gesta

Objasníme si blíže, co samotné gesto znamená. Slovník současného českého jazyka nám nabízí vysvětlení, že gesto je srov. „1. pohyb, zejména pohyb ruky, zpravidla něco vyjadřující; posunek. 2. Slovní projev, postoj, čin apod. projevující ušlechtilost, vycházející někomu značně vstříc, někdy poněkud okázale nebo jen vnějškově.“ (Havránek 1989: 542) V současném ruském jazyce můžeme najít charakteristiku gesta jako demonstrativní charakteristický pohyb těla nebo některého z orgánů, který něco signalizuje. Kreidlin nám dává jednodušší, ale jasnější výklad, kdy gesto můžeme považovat za znakový pohyb rukou, nohou a hlavy, mimiku nebo výraz obličeje, pózu nebo pohyb těla. (Крейдлин 2002: 79-80)

Díky tomu, že gesta mají různé funkce v komunikaci, je podle Kreidlina můžeme rozdělit na základě sémantické charakteristiky následovně:

1. **Emblematická gesta** neboli emblémy

- a. Komunikativní – nesou informaci, kterou gestikulující předává adresátovi.
- b. Symptomatické – hlavním smyslem jsou emoce.

2. **Ilustrační gesta** neboli ilustrátory

3. **Regulační gesta** neboli regulátory

Na základě výše uvedeného můžeme říci, že gestové frazeologismy neznamenají přímo fyzický pohyb, ale spíše znázorňují emoce, duševní stav a citové zabarvení. (Крейдлин 2002: 79-80)

Také se podíváme na rozdíl mezi volným spojením slov, pojmenováním gesta a idiomem odvozeným od gesta. Uvedeme si příklad *махнуть рукой*, jak ve své studii představuje A. D. Kozerenko. Toto gesto může znamenat, že chceme mávnout rukou např. před očima nějakého člověka a tím si vynutit pozornost a nemá to žádný doplňující smysl. (Козеренко 2000: 375-376)

Jiný význam tohoto výrazu může pojmenovávat určité gesto. Jedním z nich je například ukazovací. Srov. *Или махнуть рукой в сторону двери?* (<http://www.ruscorpora.ru/>) Následujícím významem daného obratu je gesto, které někoho vybízí k následování. Tohoto výrazu můžeme použít také v situaci loučení. V neposlední řadě můžeme mávnout rukou v případě lhostejnosti. V těchto případech se jedná o čin, který je doprovázen samotným gestem. Ovšem v situaci, kdy se nejedná o pojmenování gesta, ale o idiom, nemusí být frazém doprovázen názorným posunkem. Smysl je jasný ze samotného výrazu. Také můžeme vidět rozdíl v tom, že první případy mají jasného adresáta, tj. ukazujeme mávnutím ruky na někoho, někoho vybízíme, na někoho mávneme s lhostejností apod. Ale v posledním případě, kdy se jedná o idiom, adresát nemusí být přítomen. To znamená, že gesto je míněno všeobecně. (Козеренко 2000: 377) Srov. *Можно, конечно, вообще махнуть рукой на готовку и отправиться в ресторан.* (<http://www.ruscorpora.ru/>)

E. V. Černyšev vymezuje základní pojmy jako **gesto**, **frazém**, **pojmenování**, **gestový frazeologismus**. Jeho vědecký článek vysvětluje gesto jako jakýkoliv pohyb těla nebo obličejových svalů, které se využívají k přenosu informace. Gesta mohou buď doprovázet řeč, nebo mohou být využívána nezávisle na jazykovém projevu. Frazeologismus neboli frazém je samostatná jazyková jednotka se sémantickou formou a syntaktickou funkcí. Pojmenování je verbálním odrazem gesta. Můžeme ho také

z hlediska jazyka nazvat frazeologismem. Podle Černyševa je gestový frazeologismus jazykovou jednotkou, která v sobě skrývá ustálené gestové působení a vzniká na základě gesta nebo s ním má společný význam. (Чернышев 2016: 329-331)

Má diplomová práce se zabývá gesty prováděnými rukama, respektive prsty. Tento způsob komunikace vznikl ještě dříve než jazyk a písemnictví, a mnohé pohyby a znaky rukama a prsty se dostaly do kategorie sakrálních symbolů. Ruce můžeme pokládat za jeden z prvních magických nástrojů, protože byly považovány za zdroj síly a schopnosti silově působit na větší vzdálenost. Dlaně a prsty byly pokládány za čarovné pomocníky a po staletí se využívaly v obraně proti zlé magii. Aby se však člověk kvůli tomu nedostal do trapné nebo nepříjemné situace, znázorňuje jakýkoliv posunek potají, např. v kapse nebo za zády. (<http://neo-ezoterika.ru>)

Ve světě prý existuje více než dva tisíce různých symbolických gest. Dají se rozdělit na multikulturní, interkulturní a intrakulturní. Většinu z nich můžeme považovat za korektní, akceptovatelné a všeobecně užívané. Ale vyskytují se i taková gesta, která jsou v různých zemích v běžném jazyce nepřijatelná, neslušná a vyvolávající konflikty. (Архангельская, 2013: 10-67)

1.2.3 Gestové frazémy

Frazeologismy jsou velice důležitými komponenty národně-kulturních specifík. Můžeme si všimnout, že ve významové stránce frazeologismů jsou uloženy dlouholeté procesy rozvoje národních kultur. Také mají schopnost upevňovat a předávat kulturní stereotypy a tendence. (Крысенко, Суханова 2013: 428)

Frazeologismy neexistují pouze ve verbální podobě, ale máme velké množství frazeologických jednotek, které můžeme znázornit i neverbálně. Vědci se v dnešní době zabývají vzájemným vztahem verbálních a neverbálních znaků nejen z teoretického, ale i z praktického hlediska. Studují tyto aspekty v procesu komunikace na materiálu různých jazyků a pozic, například lexikologické a gramatické. Pokoušejí se popsat lexikálně-sémantické a funkcionální stránky těchto neverbálních jednotek a také analyzovat neverbální chování lidí například v umělecké literatuře, filmech a televizních pořadech. (Евсеева, Ростова 2013: 417)

V jazyce se tedy vyskytují **gestové frazeologismy**. Jedná se o ustálená slovní spojení, vycházející ze zásady gest. To znamená, že v určité míře zachovávají s gesty sémantické a etymologické vztahy. Tyto sémantické souvislosti mezi gestem a gestovým frazeologismem jsou ustálené a mnohostranné. V některých případech může docházet

k takovým změnám, kdy jsou komponenty frazému nahrazeny, ale smysl zůstává stejný. Např. *махнуть рукой на кого-либо* nebo *махнуть рукой на всё*. Takové transformace se vyskytují výjimečně. Převážně se jedná o frazeologismy, které poté, co změni formu, změni i smysl celého výrazu. (Евсеева, Ростова 2013: 417)

1.3 PŮVOD, SÉMANTIKA A FUNKCE GEST „ФИГА, ШИШ, КУКИШ, ДУЛЯ“ V JAZYCE A KOMUNIKACI

Tématem gestové frazeologie se zabývají, jak můžeme vidět v naučné studii prof. A. Arkhanhelské, mnozí významní zahraniční, ale i ruští vědci, jako např. I. Gorelov, B. Uspensky, S. Grigorjev, M. Grigorjeva, G. Kreidlin, A. Kozyrenko, a další. (Архангельская, 2013: 216-221) Avšak ukrajinské naučné literatury, která se věnuje lingvistice, a především frazeologii, najdeme velmi málo. V následujících kapitolách se podrobně podívám na významy, původ a vznik slov *дуля*, *шиш*, *кукиш* a *фига* (Левкиевская 2004: 26).

V následující části bych se chtěla podrobně podívat na jednotlivé výrazy jednoho gesta. Největší pozornost věnuji ruským názvům *шиш*, *кукиш* a *фига* a jejich derivátům, méně pak ukrajinskému ekvivalentu *дуля*, i když právě slovo *дуля* má největší zastoupení v ukrajinském jazyce. My se však podrobně podíváme na jeho variace v různých jazycích, převážně v ruském.

1.3.1 „Фига“

1.3.1.1 Význam

Podle některých zdrojů je gesto *фига* původně ruské. Název však, jak můžeme sledovat níže, nepochází přímo z ruského jazyka. Gesto bylo považováno za symbol ochrany proti černé magii. Později, v důsledku příchodu nezdvořilého a hrubého chování lidí, se prvotní význam vytratil. Avšak můžeme vidět, že toto gesto není pouhou pověrou, ale tisíciletým rituálem. (<http://neo-ezoterika.ru>)

Podle etymologa P. Černych se toto slovo dostalo do slovanských jazyků díky francouzštině. Francouzský výraz *faire la figue à*, což znamená *někomu se vysmívat* a italský obrat *far la fica* neboli *ukazovat někomu neslušné gesto*, pochází z výrazu *ficcare* – *zarážet, zasouvat, vrážet*. Díky tomu dané slovo dostalo hrubý až vulgární význam. (<https://ru.wikipedia.org>) Zpočátku však toto pojmenování *фига* symbolizovalo koitus (pohlavní styk) a s ním spojené mužské a ženské pohlavní orgány. Díky tomuto

významu se využíval jako ochranné gesto proti černé magii a zlé síle. Postupně se z něj stala hrubá fráze, která patrně vznikla z německého *fick-fick machen*, znamenající přímo pohlavní styk nebo nabídku k němu. Ženy nejstaršího povolání doplňovaly tuto frázi gestem, které je nám už dobře známé a které díky tomu získalo svůj název *φιζα*. (<http://hristian.in>)

Při vytváření hypotéz o původu a etymologii tohoto gesta, stojí za to si připomenout legendu o tom, jak město Milán bojovalo ve 12. století proti Fridrichu I. Barbarossovi. Zpočátku město zvítězilo, posadilo tolik nenáviděného císaře na mulu a vyhnalo ho pryč. Ten se však jen tak nevzdal. Opět se mu podařilo získat zpět Milán a jako pomstu donutil každého Milánce sundat ze zadní části zvířete fíkový list. Tímto podivným způsobem chtěl všem obyvatelům Milána vzkázat „*A φιζα вам!*“ ve smyslu „*Tady to máte, nic nedostanete!*“ (<http://www.mobus.com>)

Údaje o použití, sémantice a etymologii čerpám převážně z vědeckého článku pana doc. L. Vobořila. Přestože ruský jazyk využívá ve frazeologii ukrajinský výraz *дуля*, má své vlastní názvy pro toto gesto – *шшиш, кукшшш, фиζα*. V současnosti se uvedené slovo používá především v konfliktních situacích a můžeme ho vysvětlit jako prudké nebo jasné odmítnutí, jako znak naléhání či odmlouvání a mívá často nádech opovržení, ponížení či urážky. V některých případech, aby adresát dosáhl silnějšího efektu, míří daným gestem druhému člověku přímo do obličeje. Můžeme to vidět např. ve frazému *φιζу под нос*. Jindy můžeme gesto pochopit ve významu odmítnutí, tj. že nic nedostaneme, např. *ни фиζá не получить*. L. Vobořil popisuje, jak je v různých zemích světa daný znak užíván a jaké další významy nám představuje. (Vobořil 2010: 11-21)

Toto gesto se může symbolizovat různě, např. ho můžeme chápat ve významu stromu chápaný jako symbol rozkvětu, úrodnosti a plodnosti. Pro některé kultury je strom důležitý z hlediska poznání, pravdy a spojení mužského a ženského počátku. Vztah stromu a *φιζу* je zřejmý. Ruská *φιζα* v českém překladu znamená *fík, fíkovník* neboli také *plod smokvoně, smokvoň*. V ruském jazyce můžeme najít další názvy *фиζовое дерево, инжир, смоква, смоковница* a další. (<https://ru.wikipedia.org>) Tento strom je symbolem, často zobrazovaným na ilustracích s Adamem a Evou, kteří si vzali fíkové listy a přikryli si své obnažené intimní partie. To je jeden z důvodů proč se *φιζα* stala symbolem sexuality a smyslnosti. (<http://www.liveinternet.ru>)

Např. Francouzi jsou národem, který pro toto gesto má hned několik různých pojmenování, která se do ruštiny překládají těmito výrazy: *пус, индекс, мажор, анюлэр орикюлэр* a další. (<http://www.symbolarium.ru>)

Když se podíváme na symboliku tohoto slova v řečtině, znamená to *toho, co pomlouvá, drbna, lživý žalobník*, doslova ten, který ukazuje *φύζυ*. Později pro ně vznikl název *συκοφάντ*. (Vobořil 2010: 15) Abychom vysvětlili daný obrat, musíme se podívat do historie starověkého Řecka. Řecky „*συκοφάντης*“ (neboli *Sycophant*) v překladu *donášet*. Jednalo se o člověka, který donášel o zakázaném vývozu fíků z Attiky. (<https://ru.wikipedia.org>) Od té doby slovo získalo na významu. Začalo se tak říkat profesionálním donašečům a vyděračům, kteří sbírali kompromitující informace o vlivných lidech, aby proti nim vznesli soudní obvinění. Bylo to z důvodu vyrovnání politických účtů nebo získání části majetku odsouzených či jednoduše vymáhání úplatků. To znamená, že *συκοφάντ* je ten, kdo místo důkazů ukazuje *φύζυ* neboli *kulové*. (Vobořil 2010: 15)

Pro starověké Řecko byla *φύζα* falickým gestem a také znamením boha plodnosti Priapa, které podobně jako granátové jablko a meruňka mělo erotický smysl. Vztahovala se také k bohu vína a veselí Dionýsovi jako záměna hroznového vína. (Бидерманн 1996: 284)

Známa legenda, vyprávějící o vlčici, která krmí Romula a Rema, nám dává pochopení významu, poněvadž vlčice s dvojčaty sedí pod fíkovým stromem, který se později stal symbolem rozkvětu. V některých případech se může tento motiv použít ve výjevech z ráje místo jabloně. V evangeliu je příběh o tom, jak Ježíš poté, co na stromě nenašel žádné plody, uvalil na fíkovník kletbu, po které strom uschl. Kvůli tomu se pak na některých ilustracích zobrazovaly zaschlé stromy symbolizující kacířství.

V Egyptě můžeme najít analogické významy. Smokvoň byla symbolem plodnosti a také stromem života, často spojovaná s bohyní úrodnosti Hathor, taktéž byla znamením bohyně Eset. Někteří lidé pokládali zlomené fíkové stromy za hrozbu, že člověk zůstane neplodným. Shodu můžeme vidět také v Indii. Výraz *φύζα* pro ně znamenal opět symbol plodnosti a spojovali je s bohy Višnu a Šiva. (<http://www.liveinternet.ru>)

Fíkový list, jak je známo z indické mytologie, označuje mužskou symboliku *lingam* a *φύζα* ženský symbol *yoni*. Tvar fíkových listů, kterými si mnozí muži zakrývali svá obnažená intimní místa, jak můžeme vidět na mnohých ilustracích, a také mléčná šťáva, která se získává z většiny druhů fíkovníků, vnesly nejen do jazyka, ale do celé symboliky nové sexuální významy. (<http://wiki.simbolarium.ru>)

V buddhismu fíky vyvolávají asociaci s posvátným stromem *bódhi* neboli *stromem osvětlení* nebo také *probuzení*. Jednalo se o fikusovitý strom, tj. určitý druh *φύζυ*, pod kterým Buddha dospěl k osvětlení. Díky tomu byly fíky považovány za

důležitý symbol osvícení, probuzení a nesmrtelnosti. Pro islamisty je *φuza*, podobně jako i oliva, symbolem rajskeho stromu se zakázanými plody. Taktéž pro Židy se *φuza* rovná míru, rozkvětu a plodnosti. (Бидерманн 1996: 284)

Když bychom se podívali na gesto z hlediska okultismu, tak toto znázornění není náhodné. Máme čtyři prsty, které jsou sevřené v pěst a znázorňují čtyři základní živly – oheň, voda, vzduch a země. Pátý palec, ač je sice oddělený, ale zároveň propletený s ostatními, má význam pátého živlu – ducha. Dohromady vzorec tvoří pentagram. (<http://neo-ezoterika.ru>)

1.3.1.2 Použití v jazyce a komunikaci

V Rusku se toto gesto prostrčeného palce mezi ukazováčkem a prostředníčkem vztahuje především k dětským žertovným urážkám, podobně jako vypláznutý jazyk u nás. V horším případě je považováno za lehce ponižující argument v konfliktních situacích. Pro některé národy a kultury se tento znak vyznačuje vysokou mírou hanlivosti, např. u Turků, obyvatel některých států Jižní Ameriky a obyvatel Středozeří. Pro Brazilce je to naopak symbol přání štěstí. (<http://kommersant.ru/>)

Ve Starověkém Řecku tento posunek ukazovali profesionální donašeči jako prostředek tajného dorozumívání. Ve státech středověké Evropy se používal jako nástroj proti uhrnutí nebo jako obscénní gesto. V některých arabských zemích ho chápali jako největší sexuální urážku. V Japonsku tímto pohybem ruky prostitutky nabízeli své služby. Na Sicílii se toto gesto užívalo při dětské hře a může mít význam „*Podívej, ukradl jsem ti tvůj nos!*“. Pro Italy je to velice neslušné gesto, jelikož znázorňuje ženské pohlavní orgány. (<http://fignius.narod.ru>)

V magii se tato gesta zobrazovala na talismanech, které se využívaly proti různým neduhům. Lidé je chápali jako prostředek k obraně proti zlé síle a černé magii, způsob jak odrazit uřknutí nebo jak poznat zlé vědmy a čaroděje. Domnívali se totiž, že nečisté síly se bojí různých sexuálních znamení. (Vobořil 2010: 11-13) Existoval také amulet z červených korálek pojmenovaný „*Φuza om zavucmu*“, který byl předurčen k ochraně proti závidění a nepřijčnosti. Nosil se převážně na řetízku kapesních hodinek nebo přivázaný na stužce na krku. (<http://www.symbolarium.ru/>)

Podle G. Fontanova význam *φuzu* vznikl v dávných dobách, kdy se začaly rozvíjet tržně ekonomické vztahy. Tehdy začali lidé používat desítkovou a dvanáctkovou číselnou soustavu, vycházející z počtu prstů na ruce a z počtu článků na prstech. Palcem

se mířilo na určitý článek, čímž se znázorňovalo, kolik se má platit. Odtud pochází prvotní význam výrazu *физга*, tzn., že daná věc má malou hodnotu, prakticky nulovou nebo že nic nedostaneme. (Vobořil 2010: 14)

Tento znak nemá pouze výše uvedený smysl, ale stal se pro Rusy také významným symbolem *нофизизма*, neboli nezájmu a lhostejnosti. Jedná se o filozofii chování, kdy je člověk apatický, netečný úplně ke všemu, nic ho nezajímá, nic ho netrápí. (Vobořil 2010: 14)

Internetové portály nám nabízejí velké množství dalších informací. Můžeme na nich také najít výraz *голубая физга*. Jedná se o dřevitou rostlinu, která se vyskytuje převážně v Austrálii. Rostou na ni kulaté modré kuličky, podobné našim borůvkám. (<https://ru.wikipedia.org>)

V jakých dalších případech můžeme najít slovo *физга*? Například v Rusku v roce 1999 vznikla punková skupina, která se pojmenovala *Физга*. (<https://ru.wikipedia.org>) V roce 1999 se také v této zemi vydávaly noviny pod názvem *Физга* („*Фидошная газета*“, město Krasnojarsk). Na tomto území také existuje sportovní organizace *Международная федерация гимнастики* zkráceně ФИЖ nebo také ФИГ z fr. *Federation Internationale de Gymnastique*. Ruský jazyk je velmi hravý, proto můžeme v názvech organizací narazit také na zkratku НИИФИГА, která se dešifruje jako *Научно-исследовательский институт физических исследований галактики* neboli *Vědecký institut fyzických výzkumů galaxie*. (<http://sokr.ru/>)

V neposlední řadě bych ještě uvedla pohled na morfologicko-syntaktickou rovinu. Slovo *физга* je v ruském jazyce zastoupeno jak v mužském, tak i v ženském rodě. Je spojováno s mnohými předložkami a tvoří s nimi ustálená slovní spojení, která vyjadřují především odmítnutí, popírání, opovržení, nespokojnost. V jazyce se nachází jak v statusu substantiva, tak může tvořit i jiné slovní druhy, např. přídavná jména, predikativa, částice. (Vobořil 2012: 23-24)

Na základě studie L. Vobořila jsem zjistila, že ruský jazyk používá výrazy *шши*, *кыкши* a *физга* synonymně. Avšak významnější pro jazyk je vyskytování ekvivalentu *физга*, který se podle jeho analýzy ruského národního jazykového korpusu vyskytoval šedesátkrát, převážně v roli substantiva, adjektiva, adverbia a verba. Většina z nalezených derivátů měla záporný emocionálně-expresivní náboj, ale pouze některé výrazy se vyznačovaly pozitivně, např. *офизгительно*, *офизгенно*, *офизгенский*. (Vobořil 2012: 30)

Když si shrneme předešlé informace o výrazu *фига*, tak zjistíme, že dané slovo je cizího původu. Jazyk, ze kterého se obrat dostal, může být německý, polský nebo také francouzský. Původní název však najdeme v latinském jazyce. V ruštině má *фига* hned několik významů. Může to být fik, fíkový strom; *шиии, кукиии, дуля* neboli kulové; špeh, donašeč; jakákoliv obyčejná věc. Jedná se také o výrazné gesto, které symbolizuje odmítnutí; používá se v konfliktních situacích a hádkách; má nádech urážky a ponížení. Na druhé straně je *фига* pokládána za symbol úrodnosti a plodnosti, také sexuality, ale tím je také považována za obscénní gesto, symbol pohlavního styku. Má zastoupení také v magické rovině a slouží jako prostředek k ochraně, nástroj proti černé magii a zlé síle, a jako talisman přinášející štěstí a záštitu.

1.3.2 „Шиии, кукиии“

1.3.2.1 Význam

Jak už jsem uvedla několikrát, pro výraz *фига* ruský jazyk používá synonyma *шиии, кукиии*, eventuálně *дуля*, kterou si rozebereme v další části. *Шиии* a *кукиии* jsou výrazy pro hrubé gesto, kdy prostrčíme mezi ukazováčkem a prostředníčkem palec, stejně jako u předešlého názvu. Chápe se jako výraz výsměchu, opovržení a ponížení. (Черных 1999: 450) Řekneme si, jak se do jazyka dostala ostatní slova. Výraz *шиии* se spojuje s *шиииками* (šišky); donští kozáci nazývali ukazovák *шиииок*, oproti tomu *бurlaci* (pozn. aut. *burlaci* byli Rusové, kteří v 16. - 17. století tahali lodě nebo vory proti proudu řeky, převážně Volhy) tak pojmenovávali svého vůdce – *шиии*.

Slovo *кукиии, кука* má dvě možná vysvětlení, a to *кулак* (pěst), z lat. *kaikas* jako *boule, hrbol* nebo *bobule šípku*. Můžeme vidět shodné náznaky ve všech výrazech. Buď označují různé plody, ať už jsou to kdoule, fiky nebo šípky, vyznačující se podobnou formou, oblou nebo protáhlou na konci. Nebo můžeme vidět podobnost v posunku pěsti nebo prstu. Avšak musíme dodat, že tyto komponenty můžou nahradit slovo *фига* jen v některých případech, srov. *показать фигу или кукиии, получить фигу или шиии с маслом*, v jiných případech je to nemožné, srov. *послать на шиии* (místo *на фигу*), *кукиииа с два* (místo *с фигу два*) apod. (Vobořil 2010: 11-21)

Jedna z internetových stránek mi nabídla velmi zajímavé vysvětlení, kde se vzalo slovo *шиии*. Před mnoha lety byl mezi národy, které dnes nazýváme indoevropské, velice populární bůh *Šiva*. Lidé v té době pojmenovávali výrazem *Шиииnadeva* ty, kteří se klaněli bohu falosu, což přímo poukazuje na jednu z charakteristik boha *Šivy*, na jeho

oplodňující sílu, a také na samotný falos, který byl považován za symbol této moci a mohl zaměňovat zobrazení Šivy. (<http://oldevrasia.ru>) Později tak začali nazývat i vysoké sloupy se špičkou *Шуш*. Můžeme si připomenout rčení indologa V. Kuchareva „*Из-за леса, леса темного, привезли Шуша огромного*“. Dnes už tento výraz používáme pro neslušnou kombinaci vytvořenou ze tří prstů, dříve tento symbol měl posvátný význam. Spojení s máslem, srov. *шущ с маслом*, vzniklo díky tomu, že lidé tyto symbolické předměty polévají mlékem a máslem. (<http://shkolazhizni.ru>)

Výrazem *шущ* nazývali také zlé duchy, kteří obyčejně žili v sušárnách. Zlostně posílali *к шущам* toho, kdo byl protivný a nepříjemný. Jako *хмельные шущи* byli označováni lidé, kteří se vlivem alkoholu dostali do deliria. Také se slovem *шущи* pojmenovávali špióni, kteří donášeli a brali si za své nekalé služby odměnu navíc. (<http://boyan.narod.ru>)

Na druhou stranu, E. Gruško a J. Medvědév píší o stvoření *шущ*, které se vyskytuje ve slovanské mytologii, jako o nečisté síle, která obvykle žije na okrajích cest a silnic. Objevuje se ve větrech, které se na krajnicích tvoří. Pro lepší představu, *шущ* má malou hlavu, dlouhý a zvědavý nos, tzn., že ho strká, kam nemá, a je často zobrazován obnažený. (Грушко, Медведев 1996: 8)

Dříve slovem *шущига*, *шущок* lidé pojmenovávali zlé síly, vědmy, černokněžníky apod. V ruské kultuře se můžeme setkat s dvojí vírou, tzn., že lidé věří nejen v dobrý svět, v Boha, ale také v ten zlý, který je zastoupený mnohými čarodějnými silami, kouzelnými předměty a bytostmi, jako jsou např. *кикимора* (která žije za pecí), *леший* (v české tradici máme hejkala nebo lesního ducha), *домовой* (domácí skřítek) atd. Patří sem i zmíněná *шущига*, mužského rodu *шущ*, *шущиган*. Patří k nim nejen příslušníci černé magie, ale také ti, co se s těmito bytostmi znají. V přeneseném významu může jít o člověka velice nesoustředěného, nešikovného a zpomaleného. Tato stvoření se s vlasy *шущом* zobrazovala na staroruských ikonách. Také výrazem *шущ*, *шущико* pojmenovávali v ruských pověstech *čerty*. (<https://ru.wikipedia.org>)

O pojmu *шущок* se můžeme ve výkladovém slovníku S. Kuzněcova dočíst následující informace. *Шущок* (neboli také *шущика*) byl v národních pověstech duch, který mohl žít v lese, v bažinách, v tůních, v ruské báni (v českém jazyce obdoba sauny pozn. autora) nebo v kůlnách. Druhotný význam těchto slov mohl být *повалец*, *лupič*, *podvodník* či *šejdíř*. Sice tento duch nezpůsoboval mnoho škody, mohl však např. v lese vyděsit ženy a děti. Také se rád schovával v báni a obtěžoval ženy. Ale pokud se tam zrovna napařoval len, tak po něm nebylo ani památky. Na hlavičkách lnu jsou totiž malé

křížky, a těch se *шешок* bojí. Také se mohlo stát, že mamince, která zrovna porodila a dítě ještě nepokřtila, mohl novorozeně unést a místo něho do kolébky položit své „mládě“. Také se blízce přátelil s čaroději a vědmami, kterým často sloužil. (Кузнецов 1998)

Některé kultury nebo oblasti v Rusku měly *кикимору* a *шешугу* jako jednu a tutéž bytost, která žila za pecí. Některé chytré hospodyňky dávaly k peci talířek s chlebem a sklenici vody, aby si tím zlého ducha udobřily. Jinde se toto stvoření chápe jako malý duch, který se plete pod rukama, když někdo něco dělá ve spěchu. (<http://boyan.narod.ru>)

Některé zdroje, jako např. slovník E. Gruška a J. Medvěděva, publikace D. Gavrilova a A. Nagovicyna a kniha o slovanské mytologii od A. Kononěnka a S. Kononěnka, nám nabízejí podrobnější informace o již zmíněných zlých bytostech jako je jejich popis, význam apod. Ve slovanské mytologii se vyskytovalo toto stvoření v podobě malého, hrbatého, studeného tvora s velkým břichem a sukovitýma rukama. (Грушко, Медведев 1996: 8) Povíдалo se, že chodí nahé s rozčepýřenými vlasy a že se vrhají na procházející lidi a zatahují je do vody. Také že přinášejí neštěstí pro opilé. (Гаврилов, Наговицын 2002: 169) Ale jedno vodní stvoření ve slovanské mytologii už existuje, a to *водяной*, kterého v české kultuře známe jako *vodníka*, ale na rozdíl od něj *шешуга* žije v rákosí a má raději mělké říčky a jezírka. Ve dne spí a objevuje se, až když se začne stmívat. Můžeme ho přirovnat ke stvoření *шешу* a vidět podobnost v jejich bezvýznamném počínání a škození. (Грушко, Медведев 1996: 8)

Tento tvor hrál důležitou roli pro republiku Komi. Vyprávělo se, že *Шешуга* byla často spatřena, jak vylézá z vody, sedá si na břeh a vyčesává si své dlouhé černé vlasy. Ten, kdo ji přitom spatřil, utonul nebo zemřel jiným způsobem. Ještě dnes se tímto stvořením straší děti jako varování před koupáním v tůních, kde by je mohla stáhnout dolů *Шешуга*. Zde se můžeme také podívat na několik různých variant jejich přezdívek: *Леиенка, Шешитиха, Шешиха, Шешипца, Шешичиха* a *Шошычиха*. (Кононенко, Кононенко 1993: 208)

1.3.2.2 Použití v jazyce a komunikaci

Шешу a *кукиш* můžeme zařadit ke gestům, která jsou rozšířená převážně u východních a západních Slovanů. U jižních, kromě Slovinců, tento znak známý není a považuje se za přejatý z východoslovanské kultury. Využívali však synonymního gesta,

kterému se říkalo *кyp*, a také gesta, při kterém se hřbetem levé ruky udeří do ohnutého vnitřního lokte pravé ruky.

Velmi blízký význam mělo pro jižní Slovany ochranné gesto rohů, neboli *роза, шупак*, při kterém se vztyčil malíček a ukazováček a ostatní prsty byly přitisknuté k dlani. Podobně jako *физа* a *дуля* symbolizoval ochranu a sloužil jako nástroj k zahánění moru, upírů a věštic. (<http://ec-dejavu.ru>) *Věštice* byla podle jihoslovanských legend zlá čarodějnice a lidé se proti ní bránili talismany nebo gesty v podobě těchto rohů. (<http://imennik.narod.ru>)

Кукли jako i ostatní jeho ekvivalenty se tedy používaly jako prostředky na ochranu proti zlé síle a černé magii. Pro zajímavost bych chtěla uvést případy, kdy a v jakých situacích lidé tato gesta využívali. Samozřejmě proti uhranutí, nejčastěji děti a sebe samotného, proto se na rukou potají často ukazovaly tyto znaky. Ženy v oblasti Polesí (pozn. autora Polesí je teritorium, které se rozprostírá na území Běloruska, Ukrajiny, Polska a Ruska (<https://cs.wikipedia.org>)) ukazovaly toto gesto cizímu člověku, který vešel do domu, aby odvrátily zničení tkaného plátna v důsledku uhranutí. Když odcházel, naznačily gesto za jeho zády, popřípadě naznačovaly dvě *дули* přímo směrem k plátnu. Podle jiných legend lidé, kteří nechtěli zkazit výrobu másla, plivali do máselnice, a přitom ukazovali *кукли*. Aby se posílil účinek ochranných gest, přidávaly se k nim další aktivity, například se směrem ke zlým duchům nebo špatným předmětům házelo uhlí, sůl, kousky cihel z kamen. (<http://ec-dejavu.ru>)

Pověsti z této oblasti vyprávějí také o situacích, kdy se *кукли* zobrazoval blížící se vichřici. Naopak někteří tvrdili, že by se na ni mířit nemělo, aby se nezuřila ještě silněji. Když někdo uviděl vlka, tak bývalo zvykem se otočit a levou rukou mu ukázat tento znak, aby utekl. Platilo to nejenom na vlky, ale také na psy. Také jsme se takto mohli ochraňovat proti kolemjdoucím lidem. Šlo ale o mnohem složitější rituál. Člověk se musel otočit zády k příchozímu, ohnout se a ukázat *кукли* mezi nohama. Podle ruských bájí měl tento symbol dokonce takovou moc, že mohl odehnat i smrt, která pro někoho přišla. Ovšem pokud dotyčný povolil sevřené gesto, okamžitě zemřel.

Jak už jsem několikrát uvedla, toto gesto se používalo jako způsob, jak se bránit proti zlým démonům, vědmám nebo čarodějům. Ukazovalo se buď jako jeden, nebo dva *кукли*, aby vědma nemohla na člověka seslat zlé kouzlo nebo uhranout mladou dívku. Často se tak činilo potají, tj. tento symbol se naznačoval v kapsách nebo rukávech. Díky tomu člověk mohl klidně projít okolo zlé osoby, aniž by mu ta něco udělala. Na druhou stranu, pokud bychom chtěli rozpoznat vědmu, museli bychom večer před nedělí jít

k jejímu domu, stoupnout si u zdi bez otvorů, otočit hlavu dozadu, plivnout, fouknout a ukázat *кукиш* směrem k domu. Vědma se prozradí druhý den tím, že za daným člověkem přijde a bude vědět, že na ní ukazoval toto znamení. (<http://ec-dejavu.ru>)

Zdržíme se ještě u Slovanů a připomeneme si jednotlivé národy. Rusové ukazovali *кукиш* přes levé rameno nebo ho naznačovali kolemjdoucím lidem, kteří se vyznačovali špatnou reputací, prostrčený mezi nohama. Také ho předváděli při setkání s čarodějem, aby tím oslabili nebo odrazili jeho sílu, nebo ho namířili na člověka, který vešel do domu, aby jim nezkažil prováděnou práci. V Bělorusku užívali gesto proti vlkům. Chorvaté tento posunek znázorňovali třikrát, předtím na něj ještě plivli a tím chtěli odvrátit mor, který trápil jejich dítě. Ukrajinské pověry vypráví, že pokud jste chtěli odhalit vědmu, museli jste ve svátek projít kolem shromážděných lidí, mít na hlavě čepici s kšiltlem otočeným dozadu a ukázat dva *кукиша*. Jeden by měl být schovaný v kapse a druhý zastrčený pod oblečením. Pokud bude mezi lidmi nějaká vědma nebo čaroděj, tak se prozradí tím, že začne klít. (<http://www.symbolarium.ru>)

Také se dalo využít tohoto znaku v lidové medicíně, kdy se *физа* používala proti očním nemocem (převážně proti ječnému zrnu). Lidé *физу*, *кукиш* přibližovali k oku a přitom pronášeli: „*Глазной кукиш, на тебе шииш*“ nebo „*Ячень, ячень, на тебе кукиш, что хочешь, то купишь. Купи себе топорок, руби себя поперек*“. Poté do oka plivali. Buď si to mohl udělat sám nemocný, nebo neočekávaně cizí člověk. (<http://ec-dejavu.ru>)

Pro řidiče kamionu jde o významné gesto. Používali ho tehdy, když chtěli jiného řidiče kamionu nebo autobusu upozornit na to, že mají v podvozkových pneumatikách uvíznuté kameny. (<http://www.detect.by>)

V některých dialektech se můžeme setkat s výrazem *шиишиза* jako název karetní hry 66 (<http://www.bestiary.us>) nebo jako označení nákladního automobilu *Шиишиза*, kterou dostal sovětský a ruský nákladní automobil značky ГАЗ-66. Název vyplývá ze zvučnosti 66, při které znění čísel splývá do jednoho zvuku. (<https://ru.wikipedia.org>)

1.3.3 „Дуля“

1.3.3.1 Význam

Gesto *дуля* se zobrazuje sevřenou pěstí, kde palec je prostrčen mezi ukazováčkem a prostředníčkem. V ruském jazyce se také objevují synonymní pojmenování *шииш*, *кукиш*, *физа*. Tento pohyb ruky je velice starý a také známý v mnoha zemích.

Symbolizuje *koitus* neboli pohlavní styk a vyznačuje se obscénností. (Архангельская 2013: 216-221)

Popularitu výrazu *дуля* dal ukrajinský národ. Do českého jazyka bychom toto slovo přeložili podobně jako předešlé výrazy, tedy jako *nic, kulové, houby, ani zbla, ani za mák, dostat houby s octem, дать дулю* jako *kašlat na někoho* nebo *tůdle*, apod. (Vencovská: 2010) V ukrajinském jazyce existuje mnoho derivátů a slovních spojení spjatých s pojmenováním *дуля*, např. *дулювати* (vyměnit si kulové), dále také mnoho pojmenování adresáta, ale také adresanta (toho, který kulové vlastní), nebo přívlastků, např. *дуля невиданої краси* (kulové nevidané krásy), apod. V českém jazyce to vyzní velmi nepatřičně a neobvykle, ale ukrajinská kultura je s tímto symbolem velmi úzce spjata.

Jelikož se tento výraz stal součástí ukrajinského života a komunikace, zaměříme se na jeho význam. Slovo *дуля* je pro Ukrajince velmi blízké a aktivně se používá díky tomu, že každá kultura si brání své hodnoty a neustále je reprodukuje. Toto pojmenování se stalo součástí frazeologie, protože právě frazeologie je formou, ve které se odráží hodnoty daného národa. (Архангельская 2013: 216-221)

Původně se prý jednalo nejen o magické gesto, ale i tajemné slovo a talisman. Jeho hlavním významem byla schopnost odrážet špatné a zlé síly. Jak uvádí A. Arkhanhelská, pro pohany měl tento symbol velký význam. Chránil je prý od zlých duchů, démonů a uhranutí. Lidé považovali tyto bytosti za bezpohlavní a ty se podle nich bály různých sexuálních náznaků. Jako obranu proti těmto stvořením a tajemné síle zobrazovali *дулю* různými způsoby, např. levou i pravou rukou, dvě *дули*, nebo schovanou za zády, v kapse, rukávu nebo pod oblečením. (Архангельская 2013: 10-67)

Jak už jsem několikrát uvedla, slovo *дуля* pochází z ukrajinského jazyka. Ale jak se do něj dostalo? Etymologický slovník M. Fasmaera nám uvádí následující možný původ. Je možné, že daný výraz vznikl z názvu odrůdy hrušky, *Pirus communis*, což je ukrajinsky *гдуля* neboli *айва*, bulharsky *дуня, дуля, дюля*, srbsky a chorvatsky *гдуња*, česky *kdoule*, polsky *gdula, dula*. Název přišel z polského jazyka ze starého názvu *къдуня*, který převzal z latinského *cydōnea (māla)*, původně používaný v řeckém *κυδώνια μάλα*. (Фасмер 1986)

A. Arkhanhelská ve své studii uvádí, že slovo se dostalo do ruského jazyka z polského a to přibližně na konci 18. století. Avšak, jak už jsem uvedla, slovo se dostalo nejdříve do jazyka ukrajinského a až poté do ruského. Jak můžeme vidět, v některých ruských slovnících se slovo *дуля* uvádí pouze jako hruška, až později se objevuje také

jeho vedlejší význam. Takže je opodstatněné uvažovat, že slovo bylo převzaté z ukrajinského jazyka. Ruština však měla vlastní výrazy jak znázornit toto gesto – *шиии*, *кукии*. Je však zajímavé, že v ukrajinském jazyce ruské výrazy ustáleny nejsou. (Архангельская 2013: 10-67)

Výkladový slovník V. Dal'a nám uvádí další slova, odvozená od názvu hrušky. *Дулина* jako strom, dále *дулевка*, neboli vinný likér, extrakt z kdoulí, *дульчатый* což je takový, který má obrys kdoule, tj. je oblý a protáhlý. (Dal' 1882)

V dnešní době je *дуля* považována za znak ukrajinské jazykové kultury, řazena k národním symbolům, k ikoně ukrajinské mentality, a také jako nástroj boje za svobodu. Ukazuje se nejenom nečistým silám, které by se *дули* měly bát, ale ukazují ji také čerti. Rozhodně ale nemůžeme důležitost a významnost tohoto slova v ukrajinské a ruské kultuře srovnávat. V Rusku není její využití tak rozšířené a podstatné jako na Ukrajině, nesymbolizuje se tím národ nebo mentalita. Samozřejmě v ruském jazyce, a zejména ve frazeologii, *дуля* má své místo. Ve slovnících většinou narazíme na rovnost slov *дуля* a *кукии*, *шиии*, výkladové slovníky uvádějí jen drobné poznámky, např. jestli se jedná o hovorový výraz, dialekt, hrubé slovo apod. (Архангельская 2013: 10-67)

Naopak pro japonské samuraje mělo gesto význam stavu maximální koncentrace při meditaci a *дули* předváděli nejen na rukou, ale i na nohou. Toto gesto bylo také známé i ve středověkém Německu, kdy si při rituálu námluv chlapec a dívka vyměňovali amulety v podobě *дули*. Pro Indy to byl znak toho, že se člověk chystá dojit kozu. Pro Slovany plnil tento symbol funkci talismanu, jako ochrana proti černé magii, podobně jako u ruské varianty tohoto gesta. (Архангельская 2013: 216-221)

Дулю tedy můžeme zařadit mezi znaky, které se nezávisle zobrazují v různých kulturách. Můžeme ji považovat za alokuční gesto, tj. gesto, které je schopno předat emoce, které nemohou poskytnout jiné prostředky verbální a neverbální komunikace. Ačkoliv existuje větší množství gest než gestových frazeologismů, tak tento symbol ruky se velmi často vyskytuje v ukrajinské frazeologii, dokonce se těší velké oblibě a vystupuje stále častěji v ukrajinské současné kultuře a jazyce. (Архангельская 2013: 216-221)

Je velmi důležité se podívat na slovo *дуля* z hlediska sémantiky, protože nesprávné použití může vést ke vzniku chyb a nedorozumění. I když je podoba tohoto gesta ve všech zemích identická, může se lišit významem. Avšak co se týče ruského a ukrajinského významu, tak je shodný, a to hlavně díky jejich vzájemné nejen kulturní, ale také jazykové a historické spojitosti. Rozdíly můžeme najít pouze ve frekvenci užití.

V ukrajinském jazyce je tento symbol zakořeněný a používá pro označení jiného ekvivalentu *фіга* nebo také *комбінація з трьох пальців*, oproti ruskému jazyku, který dává přednost slovům *шши*, *кушши*, eventuálně *комбинация из трех пальцев*. (Архангельская 2013: 10-67)

1.3.4 Analogické variace

U mnohých národů se můžeme setkat s gesty, která jsou velmi podobná svým významem těm, kterým se věnuji ve své diplomové práci. V některých kulturách takové znaky ani neexistují, v jiných mají jiná gesta, avšak s podobným nebo velice blízkým významem. K nejznámějším z nich můžeme uvést vztyčený prostředníček neboli „*средний палец, фак*“ (z angl. *fuck*), přičemž prostřední prst je vztyčený a ostatní jsou zatáaté v pěst. Je oblíbený převážně v Evropě a amerických státech.

Společným základem pro oba znaky je falický význam, ženské a mužské pohlavní orgány, semena nejen lidská, ale také rostlinná jako symbol plodnosti a úrodnosti, životní energie apod. (<http://cyberleninka.ru>) Toto gesto se používalo již v dobách Starověkého Řecka a Říma (lat. *digitus impudicus*). (<https://ru.wikipedia.org>) V článku F. Iljaseva jsem zjistila, že tento znak vztyčeného prostředníčku figuroval také mezi jižními Slovany a říkalo se mu *кур* (slepice nebo také kohout). Je možné, že v dávné historii ukazovali muži toto gesto jiným mužům na znamení toho, že mají oproti tomu druhému výhodu, že jsou lepší, např. „*Я кур, ты курица...*“ (<http://cyberleninka.ru>)

Už jsme se seznámili s údaji o tom, jak toto gesto vzniklo a jak se používá. Zde bych chtěla pouze doplnit, jaký signál gesto vysílá. Podle obecného mínění je to velmi neslušné, dokonce vulgární gesto. Ten, kdo ho znázorňuje, tím chce dát najevo své sociálně-psychologické postavení a tím také snížit pozici adresáta, urazit ho, potopit. V případě prostředníčku je to postoj, kterým vyjadřujeme „*Vidíte mé přednosti? Vidíte mé opovržení Vámi? Kašlu na vás.*“ Co se týče symbolu *фіга*, má nepatrně jiný význam „*Musím Vás zklamat. Nic nedostanete. Vaše naděje jsou zbytečné.*“ (<http://cyberleninka.ru>)

Například v Anglii, Irsku a Austrálii se používá posunek podobného významu, takzvané „véčko“, kdy vztyčíme ukazovací prst a prostředníček a ostatní prsty necháme semknuté v pěsti, přičemž prsty naznačí písmeno „V“, často chápané jako *vítězství*. Naopak v Iránu používají pro vyjádření stejného smyslu gesto semknuté pěsti a se vzpřímeným palcem. Podobně ho znázorňují i na Srí Lance, pouze s malou změnou, kdy semknutá pěst směřuje prsty vzhůru a vztyčí se palec. V evropských zemích, jako

například Španělsko, Itálie, Francie, ale také v Polsku, Česku i Rusku se často používá pro vyjádření stejného smyslu gesto, kdy levým zápěstím udeříte přes pravý ohnutý vnitřní loket. V Řecku využívají nevhodné gesto natažené ruky s rozevřenou dlaní (u nás chápanou jako „stop“). (Vobořil 2010: 14-15)

Podobný význam jako *кукиш* má posunek, při kterém zkřížíme nebo propleteme ukazováček a prsteníček (mezi lidmi častěji využívaný ukazováček a prostředníček), který se ukazuje především na Západě, a to v případě, když se chce člověk pojistit proti lži nebo křivé výpovědi. Nejznámější jsou situace, kdy nechceme lhát člověku přímo do očí nebo o něm šířit klepy. Předvádíme ho nejčastěji schovaný za zády nebo v kapse, aby ho nikdo neviděl. (<http://neo-ezoterika.ru>)

1.4 PROBLÉMY PŘEKLADU GEST A GESTOVÝCH FRAZEOLOGISMŮ S KOMPONENTY „*ФИГА, ШИШ, КУКИШ, ДУЛЯ*“

Ještě než přejdu k samotnému rozboru frazeologismů, chtěla bych se v této kapitole zmínit o problémech interpretace frazeologismů v českém jazyce a dále také o výrazech *фига, шии, кукиш* z pohledu překladu. Čerpala jsem především z knih „*Ruská frazeologie pro Čechy*“ (V. Mokienko a L. Stěpanova) a „*Česká a ruská frazeologie*“ (L. Stěpanova).

Už víme, že frazeologismy jsou ustálené, celistvé a emocionálně-expresivní jednotky, které charakterizují myšlení různých národů. Kvůli tomu se také při překladu setkáváme s problémy. Překladatel by měl mít jednak základní znalosti o teorii frazeologie, dokázat v textu odlišit ustálená slovní spojení, odhalit jejich význam a předat jejich funkci. Lingvisté a překladatelé stanovili různé klasifikace. Já se zde zaměřím na členění frazeologických jednotek na základě jejich funkční a sémanticko-stylistické shodě.

Jedná se o **úplné ekvivalenty**, **částečné ekvivalenty**, **relativní ekvivalenty**, **frazeologické analogy** a **bezekvivalentní frazeologismy**. (Mokienko, Stěpanova 2008: 36-37) Úplné ekvivalenty jsou takové jednotky, které se shodují ve své struktuře v obou jazycích. Např. *в гостях хорошо, а дома лучше*, neboli české přísloví *všude dobře, doma nejlip*. Částečné ekvivalenty jsou frazeologismy, jejichž forma se liší. Jeden z nich může mít více komponentů, jinou slučitelnost apod. Uvedeme si příklad *у него глаза вылезли на лоб*. V českém jazyce obdobná fráze *má oči navrch hlavy*. Dále to jsou

relativní ekvivalenty, což jsou frazeologismy, které jsou sémanticky shodné, ale mají jinou nebo podobnou obraznost. Např. *разбирается в чём как свинья в апельсинах*, česky *rozumět čemu jako koza petrželi*. Celkový význam zůstává zachovaný, jen se pozměnily ekvivalenty. Dalším typem jsou frazeologické analogy, neboli frazeologické obraty, které jsou si strukturově blízké, nebo naopak odlišné, mají různou obraznost, ale shodný význam a stylistickou úroveň. Např. *встать на дыбы*, český ekvivalent *postavit si hlavu*. Poslední z uvedených jsou bezekvivalentní frazeologismy, tedy ty, které jsou vázány na realie a jazyk. Také se jim říká **idiomy**. Např. ruský výraz *собачий холод* do českého jazyka přeložíme spíše jako *velká, ukrutná zima*. (Mokienko, Stěpanova 2008: 36-37) Příklady jsem čerpala z korpusu ruského jazyka a jejich české varianty hledala v internetových frazeologických slovnících.

Co se týká samotného překladu, máme několik možností, jak daný frazeologismus přeložit. Můžeme si vybrat možnost nefrazeologického překladu, kdy budeme interpretovat ne s pomocí frazeologických prostředků, ale s pomocí lexikálních. Sem můžeme zařadit např. **lexikální překlad**, **kalkování** či **opisný překlad**. Uplatníme je především u bezekvivalentních frazeologismů. Lexikální způsob překladu můžeme vidět např. u interpretace frazeologismu jedním slovem. Rizikem je však ztráta expresivity, konotace, obraznosti apod. Abychom se toho vyvarovali, můžeme využít kalkování, neboli doslovný překlad, ale neplatí pro všechny případy. Pokud v jazyce chybí doslovný frazeologismus, můžeme se uchýlit k opisné variantě, tzn., že daný výraz vysvětlíme. (Влахов, Флорин 1980: 192-193)

Pokud jde o situaci, kdy se používá frazém *фига, шиии* a *кукии* ve významu *nic nedostat*, pak můžeme v českém jazyce najít podobné ekvivalenty. V češtině je v tomto případě velice oblíbený obrat *dostat houby s octem* či *houby s octem na kyselo*. Komponenty *s octem* a *s octem na kyselo* ještě více umocňují expresivitu daného frazeologismu a v určitých situacích vytvářejí napětí. Podobný význam mají také frazeologické jednotky *dostat fík - dostat fíky s brikami* (*dostat šišku - dostat šišku borovou*), slov. *dostať figu - dostať figu borovú (drevenú)*, pol. *dostać figę - dostać figę z makiem (marynowaną figę)*, rus. *получить шиии - получить шиии с маслом*, aj. (Stěpanová 2004: 63)

Je však záhadou, proč české slovo *houby* má význam *nic*. Když se podíváme na synonyma, která se v tomto případě mohou použít, zjistíme, že většina z nich jsou vulgarismy nebo eufemismy, které nahrazují vulgární výrazy. Místo slova *nic* tedy můžeme říci např. *fík, datel, pendrek, houby, houby s octem, houbeles, houbelec*,

troubeles, hovno, hovno s majonézou, lautr hovno, hovning, hovňajs, hovnáles atd. Tady vidíme, že s pomocí vulgarismu docílíme ještě větší expresivity nežli s neutrálním spojením *houby s octem*, které je v tomto frazeologismu využito jako eufemismus. (Stěpanová 2004: 63)

Někteří jazykovědci si lámou hlavu, proč se používá slovo *houby* pro označení *absolutního nic*. Např. P. Ouředník tvrdí, že za to může vliv biblických výjevů. Ve své knize „*Aniž jest co nového pod sluncem*“ (1994) píše, že frazém *dostat houby s octem* může být spojován s obrazem ukřižování. Přičemž *houba* tu není chápána jako rostlina plodnice hub, ale jako tělo určitých hub mořských nebo náhradní gumová, která je určena k namáčení a mytí. (Stěpanová 2004: 61)

V evangeliu se píše, že Ježíš při ukřižování dostal nádobu s nápojem, kterou však odmítl. Pravděpodobně se v ní nacházel nějaký nápoj, který otupuje bolest, ale Ježíš ji nepřijal s tím, že chce své utrpení snášet. Později mu byl nabídnutý jiný kalich s mokem, patrně s červeným kyselým vínem, do kterého namočili houbu a podali mu ji k zvlhčení rtů. Od té doby se používá v různých situacích místo pojmenování vína *ocet*. (Stěpanová 2004: 62)

První rčení *houby s octem* se poprvé objevilo v českém slovníku až v 19. století, a to ve *Slovníku česko-německém* od J. Jungmanna. Narazíme zde převážně na výrazy *houby* ve významu *nic*, *houby s octem dostat*, tj. *nic nedostat*, *houby vědět*, tzn., že *nic nevědět*. P. Ouředník ještě dokládá jiné varianty tohoto slova, např. *houbičko, houbičky, houbec, houbeles*. Takže už máme představu, jak obrat *houby s octem* vznikl a také známe jeho význam, což je použitý eufemismus místo vulgarismu. (Stěpanová 2004: 62)

V českém jazyce se dané gesto vyskytuje, ale ne ve stejném významu jako v ruské a ukrajinské kultuře. Známe to jako dětskou hru, kdy tímto gestem naznačíme, že jsme dítěti vzali nos. Palec mezi ukazovacím prstem a prostředníčkem znázorňuje daný nos. Ve smyslu záporného, urážejícího či ponižujícího gesta se však tento výraz vůbec nepoužívá. Proto i frazeologismy s tímto gestem můžeme zařadit k frazeologickým analogům, nebo častěji k bezekvivaletním frazeologismům. Při překladu ůžeme použít způsob kalkování např. *получить фику с маслом*, česky *dostat fíky s brikami* nebo *dostat šišku borovou*, případně opisnou variantu a daný frazém vysvětlit.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

V této části diplomové práce se zaměřuji na jednotlivé frazeologismy s komponenty *дуля*, *шии*, *кукии*, *фига*, na jejich deriváty a slovní spojení, která vytvářejí. Získané údaje jsem rozdělila na úseky s jednotlivými komponenty. Na jejich význam, využití a původ jsem se zaměřila v teoretické části, zde uvádím jednotlivé frazeologismy s jejich českým překladem nebo přímým frazeologickým ekvivalentem. Zaměřuji se také na četnost jejich výskytu. Při této analýze se neobejdu bez ruského národního jazykového korpusu, slovníků a internetových vyhledávačů. Stejně jako v teoretické části, tak i v praktické, se budu opírat o naučné práce především L. Vobořila, A. Arkhanhelské a ostatních.

Co se týče klasifikace práce, dané frazémy jsem roztřídila na čtyři poměrně si blízké části. V první části se zabývám ruskými frazeologismy a slovními spojeními se slovem *фига*, *шии* a *кукии*, v poslední části jeho ukrajinským ekvivalentem *дуля*.

2.1 FRAZEOLIGISMY S KOMPONENTEM „ФИГА“

V první části diplomové práce jsme se seznámili s gestem, při kterém prostrčíme palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem, dále jeho významem a původem. V následujících odstavcích se podrobně podívám na jednotlivé frazeologismy, jejich překlad či použití. Vytvořím si klasifikaci každého úseku a shrnu do závěru nashromážděné poznatky.

- **Фиговый листок** – pokrytecké utajení nějaké ostudy, maskování nehezského činu. Jedná se o kalku přejatou z Bible, kdy si Adam a Eva vzali fíkový list, aby si zakryli svá obnažená intimní místa. (Шанский 2002: 247) Později se fíkový list objevoval na sochách nahých bohů nebo na obrazech, taktéž příkrývajíc nahá místa na těle. Listy přikázala církev, a tím učinila kompromis, protože považovala nahotu za hříšnou. (Молотков 1986: 227)

- **Фига** – ženského rodu buď ve významu dialektického gesta *кукии*, nebo jako *absolutně nic* (nic nemáš, nic nedostaneš, ničeho nedosáhneš apod.), nebo slangově *policista*, *špeh*, *špion*. (Квеселевич 2003: 903) M. Fasmer ve svém etymologickém slovníku uvádí tři významy tohoto slova. Nejdříve jako *fík*, *fíkovník* nebo také *smokvoň*. Dále ve významu *шии*, *кукии* patrně z řeckého *сикофант*, v překladu jako *drbna*,

pomlouvač, žalobníček. Jako poslední uvádí význam *špeh, špion*. (Фасмер 1987: 192) Český jazyk nevidí rozdíl mezi slovy *физ* a *физа*, poukazuje na stejný význam a roli. Na prvním místě se vyskytuje jako *фик*, *фиковник* nebo jako urážlivé gesto. (Vencovská 2010: 1212)

Z morfologického a syntaktického hlediska můžeme prohlásit, že jde o neživotné substantivum rodu ženského. Kořen slova je *-физ-*, *-а* je koncovka. (<https://traditio.wiki>) Tato varianta se dá použít v jakékoliv formě pádu v různých syntaktických funkcích a označeních, které náleží substantivům. Je to zřejmé na příkladu *на мизинце посверкивает бриллиант величиной с физгу*, což můžeme chápat tak, že má dívka na prstě prsten *velký jako фик* (www.ruscorpora.ru), takže je zde patrná podobnost s plodem. (Vobořil 2010: 16)

Jako další variantu si můžeme ukázat jiný význam slova: gesto *ишии, кукиши, дуля*. Hrubý posunek rukou, především přímo do obličeje např. „*И сунул Юрке физгу под нос.*“ Neboli *houby jsem tu dal*. (www.ruscorpora.ru) Třetí význam daného gesta je *нис, нула, абсолютно нис*. Např. *Физгу вам, а не плюрализм!* Ve smyslu - *velké kulové*, a ne pluralitu. (Vobořil 2010: 16) Naposledy zmíníme *физгу* jako obyčejnou věc, nějaký všední a nedůležitý předmět.

Z příkladů, které jsem uvedla, můžeme vysledovat, že tato lexikální jednotka se postupně dostává do fáze pomalé, ale jisté sémantické zkázy. Proto je stále složitější překládat dané výrazy do českého jazyka.

- **Фиг** – jak uvádějí S. Ožegov a N. Švédová, má dané slovo jak ženský, tak i mužský rod. (Ожегов, Шведова 1999: 851) Jak si můžeme povšimnout, více odvozených výrazů se tvoří právě z mužského rodu. Ženský rod není tolik zastoupený. Ve většině případů se formují ustálená slovní spojení, která značí odmítnutí, protest či nespokojenost s něčím. Co se týče sémantiky, není zde plně vyvinuta a zůstává spíše v pozadí. Podobné příznaky můžeme zaznamenávat i u morfologické a syntaktické stránky. Např. nemůžeme někoho poslat *на физгу*, ale pouze *на физг*, apod. Zde také vidíme možnost zaměňování některých obrátů jako např. *на физг* a *на физгá*, *но физг* a *но физгу*. Rozdílnost také vyplývá ze schopnosti psát výrazy zvlášť nebo dohromady, srov. *нафизг* a *на физг*, *пофизг* a *по физг*, *физгли* a *физг ли*, apod. Většina slovníků však uvádí variantu s oddělenými předložkami a částicemi. Významově jsou si oba komponenty velice blízké, můžeme vyzorovat, že ženská podoba slova je hrubější a emocionálně silnější. (Vobořil 2010: 17)

V národním korpusu ruského jazyka jsem našla 1 310 případů použití slova *фиг* v řeči. Můžeme si uvést např.: Srov. *Фиг вам, уважаемые Наполеоны, послужите сначала солдатами.* (www.ruscorpora.ru) V tomto případě se jedná o formu odmítnutí, odepření, zákazu něčeho.

2.1.1 Deriváty a slovní spojení

Níže budeme mít možnost vidět slovo *фиг* v různých slovních spojeních. Rozdělují se na tzv. **svobodné** neboli **volné**, a **ustálené**. Tento tvar slova má jako substantivum schopnost získávat funkční charakteristiky ostatních slovních druhů, např. substantivního zájmena v syntaktické pozici podmětu, predikativa, číselného substantiva, citoslovce, nebo může být součástí jiných slovních druhů, a to spojek či částic. Příklad volného slovního spojení, které spadá do skupiny citoslovců - *Да ты, наверно, из ружья и стрелять-то не умеешь. – Фиг, врешь, умею (houby, tůdle).* (Vobořil 2010: 17)

Připomeneme si také slovní spojení v jiných pádech, nejprve např. ve třetím. Předložková vazba *по фигу* a *по фиг* je charakterizována významem absolutní ztráty a nepřítomnosti jakéhokoliv zájmu k čemukoliv. V českém jazyce najdeme ekvivalent *být ukradený, být někomu štafuk* apod. Co se týče šestého pádu, zde se nám nabízí výraz *каким фигом* (*k čemu probůh* nebo *na co safra*) Srov. *Зачем тебе эта граница? За каким фигом? Это просто тупая стена.* (www.ruscorpora.ru) Tyto příklady nám opět ukazují na příslovce a znamenají *proč, na co, k čemu*. Vztahují se také k výrazu, který se pojí s druhým pádem množného čísla, *с каких фигов*, opět ve smyslu *proč*. (Vobořil 2010: 19)

Co se týče ustálených slovních spojení, jedná se např. o *фиг тебе, на фиг, фиг с два, иди на фиг*, apod., musíme je proto posuzovat jako jeden celek. Buď vytváří samostatný větný člen, nebo jsou součástí jiného a dodávají mu emocionálně-expressivní zabarvení. Většinu z nich můžeme považovat za citoslovce, jelikož nemají samostatný nominativní význam, pouze vyjadřují emoce a pocity. Můžeme se přesvědčit na příkladu: *- Может, пойдём пешком? Фиг тебе! (Houby! Ani za nic! Tůdle!).* (Vobořil 2010: 17)

Na internetovém vyhledávači www.academic.ru jsem našla mnoho dalších slov, která sice nejsou frazeologismy, ale jsou odvozená od výrazu *фиг*, proto je zde pro představu uvedu. Např. *фигак*, kdy se jedná o slangové citoslovce, které označuje nějakou činnost např. *Книга фигак на пол (упала)*. Zde můžeme použít *книга бác на зет*. *Фигакнуться* jako spadnout či o něco se udeřit. *Фигарист* buď slangově jako

informátor, udavač, donašeč; nebo z kriminálního slangu *policista, špeh. Физарь* z kriminální oblasti *donašeč*; nebo *tabák. Физлик* ironicky o nevzhledném muži. A mnoho dalších. (<http://gallicismes.academic.ru/>)

Podíváme se také, jakými synonymními výrazy můžeme nahradit slovo *физ(a)*. Jsou to např. nám už známé výrazy *шши, дуля, кукиш*, dále také slova, která se týkají fíku jako *винная ягода, дерево, инжир, смоква, смоковница*; nebo *икс, дырка от бублика, капок, комбинация из трех пальцев, мертвого осла уши*. (<http://dic.academic.ru>)

Z výchozího slova se dají vytvořit různé deriváty. Mohou to být nejen podstatná jména, ale například slovesa a přídavná jména. Některé z nich najdeme ve slovníku D. Kvěseleviče. Podívám se na ně v následující části.

- **Физарка** – slangově cigareta s marihuanou
- **Физня** – myšleno jako jakákoliv *věc, věcička, situace* nebo *jev*; dále také ve smyslu něčeho bezvýznamného, méněcenného, nezasluhujícího pozornosti; kromě toho jako hodnotící charakteristika něčeho nesmyslného, hloupého, pitomého, mizerného a nevhodného; v neposlední řadě také jako *hloupost, lež, výmysl*. Můžeme najít slovní spojení **пороть физню** – *žvanit* nebo *kecat hlouposti*.
- **Физовина** – míněno hrubě jako věci, předměty, nějaké okolnosti (např. *věcičky, krámy, kousky* apod.). Podobně také zdrobnělý výraz **физовинка** o nějaké malé nedůležité a bezvýznamné věci. Srov. *Эта такая физовина, в которую засовывается мел и которая цепляется на карман* (myšleno *věcička, blbost*). (www.ruscorpora.ru)
- **Физушка (Физушку! Физушки!)** – tento lexém je ve svém smyslu shodný s výrazem *физ!* Používá se převážně v množném čísle v roli citoslovce v lidové řeči jako forma popření, odmítnutí, námitky, apod. Srov. *Наливайте себе ещё, миссис Маккуль. «Ну уж нет, физишки! Не дожждётесь!»* (www.ruscorpora.ru)
- **Физли-мигли** – existují současně dva významy. Buď jako *hanebné lsti, chytračení a figle*, jak něčeho dosáhnout; nebo jako *milostná dobrodružství* či *flirt*. Srov. *Я еще не дошел до того, чтобы и тетке и племяннице физли-мигли делать...* (www.ruscorpora.ru) Fasmerův slovník nám nabízí možné vysvětlení, odkud se výraz objevil. V polském jazyce můžeme vidět obdobnou variantu *figiel*, v českém *figl*. Není zcela jasný původ, můžeme nejvíce přirovnat ke vzniku slova *физа*, dále se také předpokládá možnost převzetí slova

z latinského *vigiliae* jako *noční hlídka*, nebo *hlasitý průvod*. Méně pravděpodobné je převzetí výrazu z holandského *wichelen* jako *čarovat, prorokovat*. (Фасмер 1987: 192)

- **Фигляр** – buď zastarale jako *kejklíř*, nebo hovorově o *komediantu, šaškovi*.
- **Фиглярство** – starý výraz pro *kejklířství*, také hovorově o jednání někoho, kdo se chová jako *šašek a kašpar*.
- **Фиговый (-ая, -ое, -ые)** – buď jako přívlastek, který se týká *fíku, fíkovníku*, nebo hrubě o něčem špatném, mizerném, k ničemu. Můžeme najít podobné výrazy zveličelé nebo naopak zdrobnělé, např. **фиговский, фиговенький, фиговатый**. (www.ruscorpora.ru)
- **Фиглярский** – způsoby chování, manýry někoho, kdo si počíná jako komediant.
- **Фигануть** (nedokonavé **фигачить**) – slangově o bití, nanášení někomu úder; nebo také ve významu dělat něco velmi energicky, naplno, s nasazením. Srov. *Это как рисунок акварелью, который заметен только на чистой бумаге: по испачканному полотну лучше сразу фигачить масляной краской*. (www.ruscorpora.ru)
- **Фигариться** – slangově se s někým bít.
- **Фиглярничать** (stejně jako **фиглярствовать**) – hovorově o šaškovském způsobu jednání a chování, také *hrát na někoho komedii*.

Slova, která jsem zde uvedla, můžeme najít také v jazykovém korpusu, i když ne všechna, ale i tak jich bylo více než tisíc čtyři sta. Nejvíce se tam vyskytovala slova *фигня* (330krát), *фиговый* (54krát), *фигушки* (45krát) a *фигляр* (44krát), *фигли-мигли* (36krát). Musím však upozornit, že slova byla vyhledávána v základním tvaru, v jakém jsem je uvedla v práci. Čísla v závorkách nám dávají jasnější představu o tom, jak často jsou výrazy používány, ne však v kolika různých variantách se nacházejí. Jak jsme tedy mohli vidět, představila jsem nejčastěji používaná podstatná jména, přídavná jména a slovesa. Ve většině případů byl význam shodný, tj. něco nedůležitého, hloupého, nepotřebného, něčeho, co je nám na nic; také ve smyslu popření, zákazu, odmítnutí něčeho nebo někoho.

Zde bych si dovolila poznámku o výskytu těchto ruských slov v ukrajinském jazyce. Ve slovnících můžeme najít výrazy jako *фігли, фіговий листок, показати фігу, дістати фігу*. Mají stejné nebo velice blízké významy jako v ruském jazyce. (Паламарчук 1999: 918)

V následujících několika odstavcích čerpám informace z monografie L. Vobořila, který zpracoval údaje o slově *фига*. Snažím se shrnout jeho poznatky, dále je zpracovat v návaznosti na ruský jazykový korpus, a také na jiné vyhledávací programy. Pokusím se vytvořit určitý obraz tvoření slov odvozených od původního obratu. V příkladech uvádím vedlejší vzniklé výrazy, v závorce pak další možnosti, které z nich vznikají.

Ke kořeni *фиг* můžeme připojit koncovku -a, vznikne *фига*. Dále existuje několik předpon, přípon a následných koncovek, které můžeme sloučit s *фиг*, např. *-ньк* (*фиганьки*), *-рис* (*фигарис*), *-тень* (*фигатень*), *-ц* (*фигаця*), *-иц* (*фигица*), *-н* (*фигня*), *-ул* (*фигуля*). Některé z nich jsou zdobné, jiné naopak ve formě augmentativ (slova zveličená). Lexém *фиганьки*, který je velice blízký k výrazu *фига*, *фигушка*, zastupuje roli citoslovce a vyjadřuje nesouhlas a odmítnutí, mimochodem jako i slova *фигаця* a *фигатень*, která naopak v pozici podstatného jména můžou znázorňovat jakoukoliv věc nebo jev. Pojmenování *фигарис* by mohlo být v trestním a kriminálním slangu pochopeno jako *informátor* nebo *konfident*. Označení *фигица* se nejčastěji uvádí s předložkou *до* a vystihuje obdobný význam jako *до фига*. (Vobořil 2012: 26)

Některé z nich mají schopnost přijmout další přípony a koncovky, např. z výrazu *фигня* můžeme vytvořit deminutiva *фигнюшка*, *финюшечка*, ze slova *фигуля* *фигулька*, *фигулечка*, *фигулина* (*фигулинка*), *фигугулина* (*фигугулинка*). Zmínila bych ještě poslední slovo *фигушка*, které se dále nevětví.

Výše vyjmenované příklady byly pouze podstatnými jmény, ale podívám se také na jména přídavná, která se zformovala z tvaru *фиговый*. Ta však nemusí zásadně adjektiva vytvářet, může se jednat i o substantiva nebo adverbia, např. *фиговина* (*фиговинка*), *фиговенький* (*фиговенько*), *фиговский* (*фиговски/о*), *фигово*. (Vobořil 2012, 24)

Vrátíme se k výrazu *фиговый*, který může mít spojitost se stromem (fíkovníkem) a vším, co se ho týká, jako je list, plod apod., ale především vyjadřuje něco špatného. Uvedeme několik synonym v českém jazyce, která vystihují tento výraz. Např. *špatný*, *nekvalitní*, *mizerný*, *ohavný*, *odpudivý*, *hloupý*, *nesmyslný*, *blbý*, *na nic*, *na houby*, *podřadný*, *aušusový*, *stojí to za houby*, *za nic*, *prašivý*, *ničemný*, *protivný*, *nepříjemný*, a mnoho dalších. (<http://dic.academic.ru>)

V podobném duchu jsou zobrazována přídavná jména *фиговский*, *фиговенький*, nebo příslovce *фигово*, *фиговски*, *фиговенько*, které více naznačují přívlastky *špatný*, *slabý*, *nevyhovující*, *jakž-takž*, *ledabyly*, *nezručně*, *mizerně*, *nevalně*, *k ničemu*, *na nic* apod. Oproti tomu druhá skupina níže uvedených jednotek (*офигительный*, *офигенный*,

офигенский, офигенно, atd.) představuje kladné hodnocení a charakterizuje předmět jako *dobrý, překrásný, výborný, nepředstavitelný, výjimečný, nevšední, zajímavý, zábavný být z něčeho u vytržení* a dalšími pozitivními příznaky. (Vobořil 2012: 27)

Největší zastoupení v ruském jazyce však mají slovesa vzniklá z tvaru *фиг*, která mají tu schopnost se dále větvit, opět např. na přídavná a podstatná jména nebo příslovce. Podívejme se na následující výrazy *фигануть (фиганутый), фигакнуть, фигарить (зафигарить), фигаться, фигачить* a *фигеть*. Z posledních dvou uvedených obrátů můžeme vytvořit velké množství dalších rozvinutých slov a spolu s předponami *za-*, *na-*, *od-* či *o-* vznikají následující výrazy *зафигевать, зафигачить (зафигачиться), нафигачить, отфигачить (отфигачиться), сфигачить (сфигачиться)*; z výrazu *фигеть* je možné sestavit následující obraty *зафигеть, офигеть*, které se mohou dále pojit s jinými příponami a koncovkami a následně vytvořit tyto varianty: *офигевиший, офигение, офигень, офигевать, офигельный (офигельно), офигенный (офигенно), офигенский (офигенски), офигительный (офигительно), однофигственный (однофигственно)*.

Sloveso *фигануть* má v českém jazyce význam rychle něco udělat; tvar slova *фиганутый* znamená *bláznivý, šílený, pomatený, střelený, nenormální, nepřičetný*, atd. Sémantika slova *фигаться* nám znázorňuje děj, při kterém ukazujeme *кукиш*, *фигу*, urážíme či hanobíme někoho. (Vobořil 2012: 28) Slovník mládežnického slangu nám představuje značení slovesa *фигеть*. Buď je to vyjádření radosti, *potěšení*; nebo *mít někoho velice rád*; dále jako *žasnout, divit se, být ohromen, být příjemně šokován*; jindy *unavit se, vysílit se, silně se vyčerpat*; v dalším případě *být na rozpacích, být zmatený*; v poslední řadě *pocítovat odpor vůči něčemu nepříjemnému*. (Левикова 2003: 481)

S. Leviková poukazuje také na další dvě slovesa - *зафигеть* ve smyslu být pod vlivem silného dojmu, *cítit potěšení* z nějakých zážitků; druhé ze slov *офигеть* disponuje hned několika významy, např. *být drzý; být natolik unavený, že se kvůli tomu přestaneme soustředit nebo nebudeme vnímat vůbec; nadchnout se, nechat se něčím unést; přestat rozumět tomu, co se děje; oněmět, ztratit řeč*. (Левикова 2003: 169) Díky tomu můžeme pochopit význam adjektiva *офигевиший*. V českém jazyce bychom pro to našli ekvivalenty *udivený, překvapený, užasný, ohromený, bezradný, zmatený, popletený* atd. (<http://dic.academic.ru>)

Ve slovníku mládežnického slangu můžeme narazit také na už výše uvedená slovesa, která zde postupně analyzují, *фигарить, фигачить, зафигарить, зафигачить, зафигачиться, нафигачить, отфигачить, отфигачиться, сфигачить*.

První dvě z nich nesou význam jednak *kouřit*; dále *pohybovat se, jít, běžet*; nebo také *udělat něco velice rychle*. *Зафигарить что-либо* udělat něco velmi rychle a kvalitně; *зафигачить* buď *zasunout* něco někam, nebo *udeřit*, také *odhodit (hodit, vrhnout)*, opět též *udělat něco okamžitě* a *v dobré kvalitě*, jindy jako *poslat poštou*.

Následující sloveso *зафигачиться* se používá ve významu *zmizet, vytratit se* nebo hruběji *ztratit se, zabalit to*, ale i *zemřít, zhynout*. Další slovo v pořadí *нафигачить* můžeme do českého jazyka přeložit jako *udělat něco* nebo *připravit jídlo*, a to *mnoho* a *rychle*. Verbum *отфигачить* se může vyskytovat v několika různých rolích, např. *navázat s někým pohlavní styk; vynadat, hubovat někomu; pokárat, potrestat* někoho; *zbit* někoho; *odlomit, odervat, ukousnout* něco. Zvratná varianta předešlého slova *отфигачиться* se používá ve významu *odlepit se, odtrhnout se, vymanit se, opadnout* od něčeho. Poslední zmíněný lexém *сфигачить* máme možnost použít místo slova *udělat něco*. (Левикова 2003: 169)

Podstatné jméno *офигение* vyjadřuje vysokou míru údivu a překvapení, uspokojení, potěšení, nadšení a jiných podobných reakcí, naopak *офигень* znázorňuje vyčerpanost, pak vysokou, ale zbytečnou koncentraci či překvapení. (Vobořil 2012: 26) Zmíníme poslední dva výrazy *однофигственный* a *однофигственно*, které charakterizují lhostejný a vlažný vztah k něčemu a jsou sémanticky blízké s lexémy *пофигу, пофигизм, пофигист*. (Vobořil 2012: 28) V českém jazyce můžeme vyjádřit tento vztah např. těmito synonymy – *ambivalentní, bez rozdílu, netečně, nezáčastně, kašlat na něco, ignorovat, plivat na něco, to je jedno, to není důležité* a mnohými jinými obdobnými přívlastky. (<http://dic.academic.ru>)

Na závěr uvedu příslovce *пофигу*, ze kterého se rozvíjejí nová slova jako *пофигист*, z něj dále *пофигизм, пофигистский (пофигистски), пофигистический*. L. Vobořil představuje možná vysvětlení těchto derivátů. Člověk se na ně může dívat jako na jevy, které jsou spjaty s tzv. filozofií „*pofigismu*“, což znamená lhostejný způsob života a ignorace okolí. Tento termín se objevil nedávno, přibližně na konci minulého století. Styl života s sebou nese nezodpovědnost, absenci jakékoliv motivace, nedůvěru nebo úplnou apatii vůči čemukoliv a komukoliv. (<https://samorazvitie.org>)

Sémantika těchto výrazů je stanovena významem slovního spojení *пофигу, пофигу* a vyznačuje se lhostejností a apatičností. Tak tedy *пофигист* je člověk, který je v podstatě netečný, ale vyrovnaný. Termín *пофигизм* jsme už vysvětlili výše. (Vobořil 2012: 30) Poslední výraz je *апофигеи* (neboli stav absolutní lhostejnosti k okolí), jehož vznik můžeme ukázat na předpokládaném spojení slov *апогеи, апофеоз* a *фиг*. *Апогеи*

v tomto případě může znamenat nejvzdálenější bod od Země na oběžné dráze Měsíce; *анофеез* jako konec, závěr, finále. (<http://dic.academic.ru>)

Jak jsme mohli vidět, slovo *физ* má velmi různorodé možnosti využívání. Pojí se nejrůznějšími příponami a předponami, díky kterým z podstatného jména může vzniknout příslovce nebo sloveso a naopak. Substantiv jsme mohli vypožorovat největší množství, dále byla v hojné míře zastoupena verba, a nakonec adjektiva a adverbia. Také si můžeme všimnout, že tato škála uvedených slov nám nabízí nejen výrazy hanlivé, záporné a ostudné, i když těch je většina, ale také pozitivní, radostná a kladná s významem údivu a překvapení.

2.1.2 Frazeologické jednotky

- **Физу!** – ve smyslu hrubého vyjádření protestu, nesouhlasu, odporu či námitky.
- **Физ(у) с маслом (с маком)** - vůbec nic nedostat, ničeho nedosáhnout, nic nedat. Srov. *Может, мне зарплату за это прибавят? Физу с маслом. Тогда к чему сложности?* (www.ruscorpora.ru) V českém jazyce také jako *dostat houby, dostat starou bačkoru*.
- **Физу (с) два** – hrubé vyjádření příbuzného výrazu *физ-с-два*. V českém jazyce můžeme užít výrazu *houby s octem*.
- **Показать физи** – lidové gesto, které vyjadřuje odmítnutí nebo nechut' něco udělat. Toto ruské rčení vzniklo z řeckého *sykon* (*smokvoň* neboli *fík*) a *phaino* (*ukazují*), odtud tedy *sykophanteo*. Ve Starověkém Řecku takto nazývali hlídače fíkových sadů. Existuje také jiná varianta vzniku tohoto obratu, který se stal proslulým díky nemocem na nose nebo víčkách. Řekové a Římané je nazývali *suhog* a *ficus*. Jedná se o bouli nebo výrůstek, který se tvarem podobá fíku. V jiných jazycích se vyskytuje analogické vyjádření *показать физи*, např. italsky *fare le fiche*, španělsky *hacer la higa*, francouzsky *faire la figue*, německy *die Feigen weisen*. (БМС 1998: 594)
- **Физу съестъ** – jiný ruský frazeologismus, znamenající *utrpět porážku* nebo *neúspěch* v něčem. Výraz se údajně objevil v jazyce tehdy, když Normané jezdili za fíky do Itálie. (БМС 1998: 594)

Kvěselevičův výkladový slovník nenormativní slovní zásoby uvádí několik jiných frazeologismů s komponentem *физ*. Některé z nich uvádím níže.

- **Блинский фиг!** – mládežnický slang, výraz používaný jako citoslovce zvolání či výkřiku vyjadřující zlost, rozčilení, podráždění.
- **График на фиг** – výzva k odmítnutí režimu, plánu, rozvrhu. Nebolí že tento plán *je na houby*.
- **Держать фигу в кармане** – nesouhlasit s něčím, ale nějak veřejně neprojevat svůj názor; *být pasivní*.
- **До фигу** – velmi mnoho.
- **За фиг собачий** – kriminální slang; buď jako bez příčiny, jen tak; nebo zadarmo.
- **Иди (пошёл) на фиг!** – *Урадни! Бěž pryč!*
- **Натянуть фигу на нос кому** – někoho *obalamutit, přechytračit ho*.
- **На фиг** – buď můžeme využít jako zesílení významu *úplně, zcela, do konce, vůbec*. Srov. *Сбрить на фиг или замазать густо вазелином ну или чем-нить...*(www.ruscorpora.ru), nebo v situaci, když se ptáme *proč, na co?* Srov. *Нет, ну а на фиг мне надо? — показания какие-то.* (www.ruscorpora.ru) Podobný význam má i výraz **фиг ли**.
- **На фигу козе баян (когда и так весело)** – ironicky o něčem absolutně zbytečném, nesmyslném, nepotřebném. V ruském jazyce můžeme najít jiné výrazy podobného významu, např. **на фигу матросу фантик, на фигу генсеку чирик, на фигу еврею лапти** apod.
- **Не фиг** – nic, není třeba něco dělat, je to zbytečnost. Srov. *Не фиг было тогда сюда на машине приезжать.* (www.ruscorpora.ru)
- **Ни фигу** – vůbec, naprosto nic. Srov. *Может, отменить все? — Действительно, не фигу там делать! — вдруг загалдели до этого момента лояльные к армии друзья.* (www.ruscorpora.ru) Rusko-český slovník nabízí variantu frazeologismu *ani zbla, ani za mák*.
- **Ни фигу себе!** - se používá při vyjádření udivení, nespokojenosti nebo nedůvěry. Např. *Ни фигу себе вопросик!* (Квеселевич 2003: 903)

Jednalo se o komponenty *фиг(a)* v různých slovních a frazeologických spojeních. Převážně šlo o význam odmítnutí, neshody, protestu, popření. Některé výrazy zesilovaly význam projevu, některé působily až neslušně nebo hanlivě, jiné pouze vyjadřovaly udivení, úžas, ohromení. Jak už jsem zmínila, celkem jich na internetovém korpusu ruského jazyka bylo více než tisíc čtyři sta případů. Jednalo se o výše uvedené výrazy,

kteře se psaly tak, jak uvádím v práci, nebo dohromady, např. *дофига, нафиг, нефиг, нифига, фиғли, пофигу*. Co se týče frazému *На фиға козе боян*, v tomto znění mi korpus možnosti nenabídl, avšak s jinými komponenty ano, např. *на хрена, нафига, зачем*, nebo *нужен как козе боян*.

Když bychom se podívali podrobně na předložky *до* a *на* spojené se slovem *фиг*, můžeme vidět, že se jedná o výrazy ve druhém pádě mužského rodu. Jak si můžeme všimnout *до фиға* znamená velmi mnoho, naopak *ни фиға* velice málo. Slovní spojení *на фиға* je výraz udivení, ale s negativním nádechem – *proč, na co, k čemu, vždyť je to zbytečné?* Na druhou stranu obrat *ни фиға себе* je taktéž projevem překvapení, ale s pozitivním nádechem, jen slabě doprovázený pohoršením. První tři případy, které jsem uvedla, se vztahují k příslovci. Čtvrtý, pokud se nachází samostatně, patří k citoslovci údivu, avšak pokud je částí nějakého celku, např. *нифига себе наряд, ни фиға себе подрыға*, můžeme ho začlenit do částic, jelikož vyjadřuje vztah mluvčího k vyjádření, ať už pozitivnímu nebo negativně-ironickému. (Vobořil 2010: 18) Jiné internetové zdroje mi nabídly český ekvivalent k tomuto výrazu, a to např. *mazec, nářez, rachot, to je brutus!, to je síla!*. (<http://my-cz.ru>)

- *Ну тебя на фиг!* – vyjadřuje touhu odmítnout nebo zbavit se někoho nebo něčeho.
- *Пальцы веером — сопли пузырем, десны в волосах, на зубах колючки, на ногах фиғи* — ironicky o tzv. „*nových Rusech*“, o jejich domýšlivosti, sebevědomí, drzosti, opovážlivosti; také však o člověku, který je krajně nafoukaný, drzý a nestydatý.
- *Послать кого/что на фиг* – někoho nebo něčeho *se zbavit, přestat věnovat* někomu *pozornost, vyrovnat si s někým úcty*. Stejně tak i výraz *пошёл он (она, они) на фиг!*
- *По фиғу* – něco je pro někoho absolutně lhostejné, nedůležité, zbytečné, někoho to netrápí. Srov. *Мне вот лично по фиғу, что там после моей смерти будут писать*. (www.ruscorpora.ru) V rusko-českém slovníku můžeme nalézt frazém *je to putna, je to fuk někomu*.
- *Фиг знает* – lidově a také hrubě když o něčem absolutně nic nevíme.
- *Фиг-с-два* – výraz důrazné námitky, nesouhlasu, popření. Srov. *Дальше покажут или нет? Фиг с два, темнота. Старое кино, сейчас бы показали...* (www.ruscorpora.ru)

- **Фиг с ним (тобой, с ней, с вами)** – buď jako útěcha, že to nic není, že to nevádí; nebo jako vyjádření úplné ztráty zájmu o někoho.
- **Фиг ли ты, шампуть блатная, пенишься?** – mládežnický slang míněný jako poučení nebo pokyn chovat se skromněji.
- **Фига в кармане** – buď lidově a ironicky o naprosté absenci peněz, tj. *být na mizině*; nebo o bázlivé, ale často nevyřčené hrozbě někomu; eventuálně výraz nesouhlasu.
- **Фиг(у) с маслом (с маком, фиг на постном масле, фиг на рыло)** – *vůbec nic nemít, nedostat, dostat kulové, houby s octem*. Má podobný význam jako frazém *съестъ фигу*.
- **Фигу под нос кому** – lidově, povýšeně někomu vyjádřit kategorické odmítnutí, někomu něco výslovně zakázat, nedat.
- Můžeme také narazit na frazeologický obrat **смотрим (глядит) в книгу и видит фигу**. V českém jazyce bychom použili výraz *brejlí do toho a starou belu tomu rozumí* (Vencovská 2010: 1212), nebo frazeologismus *kouká na to jako tele na nová vrata*.

2.1 SLOVNÍ SPOJENÍ S VÝRAZEM „ШИШ“

V předešlé části jsem analyzovala výraz *фига.*, který se v jazyce vyskytoval v největším množství. V následujících odstavcích se zabývám lexémem – *шuuu*. Bohužel je velmi málo materiálů a pramenů, ze kterých bych mohla čerpat, takže se opírám převážně o internetové zdroje, vyhledávače a slovníky. Význam, původ a využití tohoto slova jsem vysvětlila v teoretické části, v této se věnuji jednotlivým frazeologismům a derivátům slova *шuuu*.

Zde bych chtěla upozornit na výklad velkého množství komponentů spjatých se slovy *шuuu* a *кукиш*, které najdeme ve Výkladovém slovníku V. Dal'a. Ten uvádí například výraz *шuuua*, *шuuuapa* a případy, kdy se daných obrátů užívalo. Šlo o *chátru*, *sebranku*, *lůzu*, *chudáka*, *lenocha* a *повалеče*; v jiném případě se jednalo o *куру*, *hromadu*, *наsep*.

Můžeme zde najít také výraz *шuuuига*, *шuuuиган* jako stvoření nečisté síly, čert, satan, duch, který obvykle bydlí v sušárně. Objevují se zde i odvozená slovesa jako *шuuуать*, *шuuуить*, *шuuуикать* nebo *шuuулять*, která můžeme přeložit jako v něčem se kopat, rýpat, hrabat, s něčím se piplat, s něčím otálet, nespěchat, tj. dělat něco velmi

pomalou, ospale, neobratně. Podobně také *шапльон* nebo *шишляйка*, člověk, který sice dělá něco pomalu a zdlouhavě, ale poctivě. (Dal' 1882)

Dále Dal' zmiňuje *Шашиморы* neboli *кикиморы* jako ducha, o kterém jsem už psala výše. Od toho odvozujeme slova *шашиморка* jako špionka, drbna, a *шишиморить* znamená podvádět, mít nějaké pletky nebo tajné spiknutí, úmluvu. Slovo *шишиак* se ve slovníku vyskytuje jako helma nebo přilba s hřebínkem. Další výraz, který jsem našla, byl *шишка*, ve smyslu vytvořeného *výrůstku*, *puchýře*, *boule*, *usazeniny* apod. Může být nejen na stromě (výrůstek), ale např. i po udeření člověka do čela (boule). Pro tuto skutečnost existoval i výraz *шишмола*, *шишмолка*. *Шишка* také jako šiška ze stromu. V hornictví měli lidé *шишки* jako název pro *kladivo*, *palici*, *nástroj*, kterým bouchají do kamene. Také se daný výraz používal pro *vrch*, *vrchol hory*, *vysoký kopec*. V oblasti včelařství jsme mohli vidět *шишки* jako nevhodný nebo nezdravý vzhled *voštiny* (včelí plástev pozn. autora). Přeneseně mohl člověk použít slovní spojení *у кого шишка в голове* a myslel tím, že je někdo *namyšlený* či *povýšený* a *rád se napaňuje*.

Pokud jste šli *шишиковать*, měli jste namířeno do lesa pro cedrové šišky. Jestliže dané sloveso bylo použito ve spojení se zvířaty, tak jste věděli, že zvíře se právě krmí, nejčastěji semeny ze šišek. Výrazem *шишник*, *шишечник* se nazývala rostlina *Bunium bulbocastanum* neboli semena černého kmínu. *Шишлобоить* nebo také *шишлобойничать* znamenalo nic nedělat, chytat lelky. Pokud někdo *шишимонил* a *шишимоничал*, tak si hrál, dováděl, skotačil nebo dělal neplechu. (Dal' 1882)

Шии v tomto případě může být spojován se slovem *кукиши*, avšak fr. výraz *chiche* s významem „*skoupý*, *lakomý*“ a *être chiche de paroles* „*být skoupý na slovo*“, napovídá o jeho původu. Tzn., že můžeme považovat tedy výraz za převzatý právě z francouzského *chiche*. Dalším způsobem, jak mohlo slovo vzniknout, je oddělení z přeneseného výrazu hlavičky mužského pohlavního orgánu, kterému se lidově říkalo *шишка*, *шиша*, *шишиак*. (<https://traditio.wiki>)

Co se týče morfologického a syntaktického zařazení, slovo *шиши* je neživotným podstatným jménem rodu mužského. V ruském jazyce patří k druhému skloňování. Samotné slovo *шиши* působí jako kořen. Známa jsou ruská rčení s tímto výrazem např. o bídě „*Шии в кармане и вошь на аркане*“ nebo „*Шии на нэ*“. (<https://traditio.wiki>)

Když se podíváme na využití slova *шиши*, můžeme vidět hned několik značení. Především se jedná o význam *nic*, *absolutní nuly*, *ničeho*. *Женился наконец на дочери его, приданного взял – шии, по службе – ничего*. (Квеселевич 2003: 994) Také se může používat v roli citoslovce jako výraz odmítnutí něčeho nebo někoho nebo v pozici

částice ve významu *vůbec, v žádném případě, ani za nic*. Toto slovo může ve slangu znamenat *ozbrojeného zloděje*. Od lexému *шuuu* je možné vytvořit několik derivátů, jsou to např. *шuuуак*, slangově *mužský pohlavní orgán*; jako vulgární slovo můžeme považovat výraz *шuuуиза*; *шuuуиуться* tzn. *pobíhat, honit se někam*; *шuuуика* je pojmenování, kterým můžeme nazvat váženého a vlivného člověka, ale více v záporném smyslu, tj. jako v českém jazyce *šéf, zvíře, boss*. Dále má toto slovo význam mužského pohlavního orgánu; v neposlední řadě také jako různé nepříjemnosti a potíže. Srov. *Договорились. Тогда я буду действовать один. В случае моего прокола все шuuуики – на меня.* (Квеселевич 2003: 995)

Zmínila bych další výrazy odvozené od slova *шuuu*. Jsou to *шuuуикан*, *шuuуикастый* a *шuuуиковоз*. První z nich má podobné využití jako *шuuуика* ve smyslu *šéf* či *boss*. Přídavné jméno *шuuуикастый*, *шuuуиковатый* má tvar hrbolaté a nerovné věci, čili *hrbolatý*. Poslední *шuuуиковоз* se slangově říká *mužskému pohlavnímu orgánu*. (Квеселевич 2003: 996)

Internetové zdroje nabízejí jiné slovní deriváty odvozené od slova *шuuu*. S pomocí přípony můžeme vytvořit např. přídavná jména *шuuуаковый*, *шuuуечный*, tj. ten co náleží *шuuуаку*, nebo který má tvar šišky. Zdrobněle můžeme říci *шuuуечка*, neboli malá šiška ze stromu či šiška na hlavě (boule).

Mohou také vznikat podstatná jména, jako např. stvoření jménem *Шuuуимора* (viz *кикимора* v teoretické části) nebo také *подводник*, *darebák*. Slovo *шuuуиковник* se používá jako synonymum k *мушмула*, což je název pocházející z tureckého jazyka. Jedná se o keř se sladkými plody, které jsou podobné tvaru hrušky. *Шuuуикарь* je člověk, který sbírá cedrové šišky. *Шuuуиковатость* přeložíme do českého jazyka jako *nerovnost* či *hrbolatost*. Z lexému *шuuu* může také vzniknout sloveso *шuuуиковать*, což znamená sbírat cedrové šišky. (<http://dic.academic.ru>)

Český jazyk není v tomto směru tolik obsáhlý jako ruský, který si s těmito slovy dokáže různě hrát, přidávat přípony, předpony, zdobněliny, a tím vytvářet nová slova s podobným, nebo dokonce různým významem. Je to také zčásti způsobeno tím, že čeština není tak nespisovná nebo vulgární. Neznamená to, že by nebyla vůbec, ale spíše ve slovnících, knížkách či jiných publikacích najdeme češtinu normativní. Ruština je v tomto případě více svobodná. Rusko-český slovník nám nabízí následující překlady slova *шuuu*. Ve spojení se slovesem *показать* je to nespisovný výraz, který jednak znamená *ukázat komu fík, strouhat mrkvičku komu*; na druhé straně nespisovně jako *prd, houby, nic*. Pro lexém *шuuуак* slovník uvádí pouze ekvivalent *šišák* neboli určitý druh

přilby. Slovo *шунга* můžeme přeložit jako *zlý duch, strašidlo, čert*; nebo *stůra* či *obluda* o člověku. *Шунка* v českém jazyce znamená jednak *šišku* ze stromu; dále *bouli* např. na čele; nebo *velké zvíře, velkého pána, hlavouna*. Přídavné jméno *шунковидный* je v českém jazyce nahrazuje také adjektivem *šiškovitý*, pokud jsou to *шунковидная железа*, pak se jedná o *šišinku, epifýzu*. (Vencovská 2010: 1277)

Když shrnu případy, kdy se používá slovo *шун*, tak je to v situaci vyjadřující rázné odmítnutí „NE!“, dále také jako zastaralý výraz pro *vršek* něčeho, *ostrou špičku* nebo *vztyčený předmět*; opět vidíme podobnost v gestu, pro které ruský jazyk používá výše zmíněné lexémy *кукиш, дуля, фига*. V ruských národních pohádkách se vyskytuje postava *Шун*. To byli lidově čerti či nečistá síla. V období před Petrem I. vznikl také termín *шун*, což byli lidé vyloučení ze společnosti, tuláci. Název *Шун* také nese ruská řeka (přítok Irtyše) a kamčatská spící sopka. (<https://ru.wikipedia.org>)

Národní korpus ruského jazyka mi nabídl více jak 400 případů použití výrazu *шун*, nejvíce se vyskytovala slova *шунка* (více jak 450krát), *шун* a *шун* (obě kolem 150krát), ostatní méně než 50krát – *шунмор*, *шунак*, *шунга*, atd. Celkem bylo více jak 6 000 hesel s kořenem *шун*.

2.1.1 Frazeologismy

- ***Все шишки валятся на него*** – *sype se na něho jedno za druhým, stůla se tu věší na paty*.
- ***На (за) какие шиши*** – *z čeho, z jakých peněz*.
- ***Набить шишку*** – *udělat si bouli na čele; mít hrbol či hrbolk; железная шишка* - knoflík, koule.
- ***Ни шиша*** – *hrubě vyjádřeno nic, ani zbla, houby*.
- ***Шиш без масла (шиш с маслом)*** – *hrubě ve stejném významu jako фига(y) с маслом, tzn., nic nemít, nic nedostat*.
- ***Шишка на ровном месте*** – *o člověku, který není důležitý, ale který si o sobě mnoho myslí, vejtaha*.
- ***Шишку держать*** – *slangově o takovém chování, kdy jsme drzí, nestydatí a provokujeme*.
- ***Ядрёна шишка!*** – *používá se vulgárně jako nadávka*.

2.2 SLOVNÍ OBRATY SE SLOVEM „КУКИШ“

Na příkladech z výkladového slovníku V. Dal'a jsme si ukázali fráze, slova a obraty, které jsou spjaty nebo odvozeny od slova *кукиш* a které se používaly na konci 19. století. Autor v té době výrazy posbíral a sjednotil v třísvazkovém díle. V následujícím odstavci se ještě podíváme na jednotky s komponenty *кукиш*.

Dal' uvádí výraz *кука* neboli pěst a od něj odvozené *кукиш*, což je hanlivé gesto ve významu *кукиш*, *дуля*. Také představuje druhotný výraz, a to divoké hrušky. Nalezneme zde slovo *кукишка*, které má hned několik významů. Jedná se o cop, copánek, který církevní představitel nosil stočený na zátylku. Také takto nazývali svazek lnu, který se měl nasadit na přízi, nebo kousek látky, kterým ovázali poraněný prst. Špinavý člověk, šmudla a nepořádník se označoval jako *кукомоя*. Pokud měl kdokoli nějaké nahromaděné věci, harampádí, říkalo se tomu *кукоба*. Ten, co tyto různé věci sbíral, byl *кукобник*, *кукобница*. Přídavné jméno *кукобный* pak znamenal hospodárný, šetřivý, ale také přívětivý a laskavý. Jiný přívlastek *кукореватый* se využíval pro označení něčeho, co mělo bouli, puchýř nebo opuchlinu. Pro bradavici nebo jiný výrůstek na těle lidé tenkrát měli pojmenování *куковина*. Avšak v jiném smyslu byla *куковина* nebo *куковьяга* špatně upečené těsto. Odvozené sloveso *куканить* mělo význam *bručet*, *brblat*, *vrčet*. (Dal' 1882)

V následujících odstavcích okrajově zmíním, co je to *кукиш* a jak se používá. Také představím frazeologismy, které se s tímto komponentem v ruském jazyce vyskytují a jak se můžou překládat do českého jazyka.

Кукиш je tedy gesto, při kterém máme prostrčený palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem, stejně jako *дуля*, *кукиш* a *фига*. Abychom urážlivý význam gesta ještě více umocnili, můžeme ho ukázat adresátovi přímo do obličeje např. *поднести кукиш к носу*, *сунуть кукиш под нос*. Jedná se o hanlivé gesto sloužící jako výraz opovržení, pohrdání a výsměchu, které používáme ve významu *nic nedat*, *dát kulové*, *houby s octem*.

Rusko-český slovník nám nabízí následující překlady: *показать кукиш* hov. udělat hrubé, pohrdavé gesto *tůdle!* *Кукиш в кармане* je nespisovný výraz pro *však počkej!*; *to určitě!*. (Vencovská 2010: 430)

Co se týče lexému *кукиш*, tady jsem narazila na velmi malé množství odvozených derivátů. Toto slovo se používá v základním tvaru v různých slovních spojeních nebo frazeologismech. Nabízí se pouze zdrobnělá podoba *кукишка* a *ставить кукишку*, což má stejný význam jako *показывать кукиш*. (<http://dic.academic.ru>)

V korpusu ruského jazyka jsem našla více jak 350 příkladů s použitím slova *кукиш* v základním tvaru, a přes 500 příkladů v jiných pádech. Jiná odvozená slova bohužel nalezena nebyla. Takže zde vidíme, že slovo *кукиш* se používá pouze v tomto tvaru. Ostatní jsou odvozená od výrazu *кука*, jak uvádí Dal'.

Z morfologického hlediska se jedná o neživotné podstatné jméno rodu mužského čísla jednotného bez možnosti spojení s jinými předponami, příponami, pouze s měnicími se koncovkami v závislosti na použitém pádu. (<http://ruscorpora.ru>)

Při zkoumání daného slova se mi podařilo najít různé případy použití slova *кукиш*. Může to být např. zkratka КУК jako uhelná společnost (*Красноярская угольная компания*); КУК také jako zemědělský kombajn na sběr konopí (*коноплеуборочный комбайн*), dále КУК ve významu kongres Ukrajinců v Kanadě (*Конгресс украинцев Канады*). V neposlední řadě také zkratka *кукиш* (ККИШ) pro kurzy krajkování a šití (*курсы кройки и шитья*). (<http://sokr.ru>)

2.2.1 Frazeologismy

Následující frazeologické obraty jsem čerpala z frazeologického slovníku pod redakcí A. Molotkova, frazeologického slovníku autorů A. Birich, V. Mokienko a L. Stěpanová, internetových slovníků <http://dic.academic.ru> a národního korpusu ruského jazyka.

- ***Выторгуешь у кукиша мякины*** – lidově, ironicky o velmi lakomém člověku.
- ***Кишка кишке кукиш кажет*** – slangový výraz *mít hlad, hladovět*.
- ***Кука (кука с маслом)*** – má stejný význam jako *кукиш* a *кукиш с маслом*.
- ***Кукиш волосатый*** – mládežnický slang, výraz *mužského pohlavního orgánu*.
- ***Кукиш в кармане*** – o bázlivém a zákeřném vyjádření nesouhlasu nebo výhrůžky; také někoho odsuzovat; skrytě se s někým neshodnout. Podobný význam má také lidový frazeologismus ***казать кукиш в рукавице***.
- ***Кукиш с маслом получить*** – lidově, hrubě vyjadřující význam nic nedostat, *dostat houby s octem*.
- ***Показать кукиш кому-либо*** – někomu něco rázně odmítnout. Frazeologismus ***насвистать кукиш*** má synonymní význam.
- ***Показать кукиш кому-либо в кармане*** – ironicky o nesmělém, dobře maskovaném výrazu nesouhlasu. Tento frazeologismus je vskutku ruský. Vznikl

ze spojení frazému *показывать кукиш* a *показывать кулак в кармане*. Jedná se o kalku z německého jazyka *machen eine Faust in der Tasche*.

- *С кукишем не до носа (до носа не достать)* – vulgárně se vyjádřit o domýšlivém a nafoukaném člověku.
- *Съестъ кукиш* – ironicky *utrpět fiasko*.
- *Три кукиша в землю* – Vědět, chápat či vyznat se v něčem velmi málo, *rozumět něčemu jako koza petrželi*.

2.3 LEXÉM „ДУЛЯ“ A JEHO DERIVÁTY

V teoretické části jsem uvedla, jak toto slovo vzniklo, jak se překládá do českého jazyka a jak se používá. V následujících odstavcích jsem se zaměřila na určité výrazy, které jsem našla ve slovnících a především v člancích A. Arkhanhelské, analyzovala jsem je a přeložila. Slovo *дуля*, jak už jsem uvedla výše, se do ruského jazyka dostalo z ukrajinštiny, proto v této části rozeberu převážně ukrajinské obraty, ale uvedu samozřejmě i ruská slovní spojení.

2.3.1 Přívlastky „дули“

V následující kapitole bych chtěla uvést přívlastky, které slovo *дуля* získává. Nejedná se přímo o frazeologismy, ale je velice zajímavé sledovat, jak si ukrajinský jazyk hraje s tímto slovem a jak dokáže využít nesčetné množství přidružených slovních spojení. Některá zde uvedu.

Podívejme se na následující přívlastky, které se se slovem *дуля* pojí: *národní, zázračná, požehnaná, důvěrná, jedinečná, velká vlastenecká, pravdivá, uvědomělá ukrajinská, дуля ze správné strany barikády, naše* (jako protipól k *jejich* neboli ruskému *kukišu*).

Na Ukrajině najdeme různé druhy *дули*, např.: *mlčenlivá, výřečná, tvrdá, lekavá, zpcená, kapsová, drzá, veselá, smutná, lenivě lhostejná, upřímná, s jiskrou, pěkná, huňatá, chlubitvá*. Bývá také *s ocáskem* a může mít i barvu a chuť: *velká oranžová, bílo-modrá, chutná, sladká, slaná*. Co se týče složení, můžeme narazit na *дулю*: *s mákem, s červeným mákem, bez máku, s makovým zrníčkem, s máslem, bez másla, s lampovým olejem, s rozinkou, s pepřem, s kmínem*.

A proč právě s mákem? Hned objasním, jaký tradiční význam mák míval. Dříve se prý používal jako ochranný prostředek proti zlým silám. Sypal se v domě, ve chlévě

a jinde, aby ochraňoval rodinu a dům. Byla to tedy dvojnásobná síla proti démonům. (Архангельская 2013: 10-67) Na Ukrajině můžeme *дулю*: *dát (dávat)*, *strčit (strkat)*, *zkroutit (kroutit)*, *složit (skládat)*, *ukázat (ukazovat)*, *nastavit (nastavovat)*, *mačkat*, *cpát*, *ohýbat*, *vlepit*, *trefit*, *zasvítit*, *zavést (zavádět)*. V ruském jazyce naopak vidíme jen malé množství použitých sloves, co vše se dá s tímto komponentem dělat. Jde především o jedno a totéž gesto, vyjádřené pouze různou mírou intenzity. Srov. rusky *подносить (přibližovat)*, *дать (dát)*, *закатить (mávnout)*, *показывать (ukazovat)*. (Архангельская 2013: 10-67)

Máme možnost ji adresovat: *vrabcům, vránám, psům, lišce, slunci, větru, životu, smrti, osudu, červánkům, vlasti, neduhům, sobě samému, bližnímu, sousedům, vrahům, všem podezřelým subjektům, Moskvanům, ruské kulaku (pěsti), celulitidě, krému, šarmu, nadváze, navzájem si* atd.

Adresát může *дулю*: *dostat, polykat (spolknout), obdržet, uchopit, vzít, uvidět, očichat, oblíznout, pokousat, ochutnat, políbit, uhnout* nebo *vrátit* ji tomu, kdo ji poslal. Slova spojená s chutí a vůní mohou být sémanticky spjata s plodem hrušky, kterou je možno ochutnat, olíznout nebo se jí dotknout. To můžeme sledovat i u chutí a barev. Také stojí za zmínění, jak a kde můžeme *дулю* dostat nebo držet: *pod nos, do tlamy, do samotného ksichtu, do oka, mezi oči, do zubů, do duše, do nebe, do noci, do monitoru, do strany, proti Rusku, proti zaoceánskému útoku, mít v kapse, rukávu, kalhotách, za zády, v uzlíku, za duší, v pohotovosti*. (Архангельская 2013: 10-67)

Je možné také složit některá slovní spojení s komponentem *дуля* jako např.: *chutně stočit, pevně držet, bezpečně schovávat v kapse, flegmaticky (směle, rozhodně, krutě, s láskou, s nenávisí, tajně, zákeřně) kroutit, elegantně otáčet, nebo také hýčkat*. Co se týče množství, to můžeme vyjádřit různě: *dvě дули, čtyři, malá, malinká, malinkatá, půl, velká, takováhle, velikánská, carská, дуля Kremlu kilometr dlouhá, obrovská, hodnotou dvacet tři milionů hřiven*, atd. Podívejme se na význam *tajné, utajené, schované дули*. Dříve, když lidé potkali čaroděje nebo vědmu, ukazovali toto gesto potají, tj. v rukávě, v kapse, za zády apod., aby nebyli prozrazeni a aby odehnali případné uhranutí nebo špatná kouzla. Dnes se tento význam posunul na méně lichotivý, protože pokud lidé znázorňují tento znak schovaný, činí tak bázlivě, skrytě a vyjadřují tím svůj nesouhlas vyčítavě nebo výhružně. (Архангельская 2013: 10-67)

Toto ukrajinské slovo tvoří různá slovní spojení a dá se z něj vytvořit velké množství odvozených derivátů, např. sloveso *дулювати* (vyměňovat si je navzájem);

držitel *дули*, příjemce; nositel, který *дулю* neustále nosí v kapse apod. (Архангельская 2013: 10-67)

Pokud bychom si chtěli shrnout poznatky z předešlých odstavců, vidíme, že ukrajinský výraz *дуля* má v jazyce velké využití. Stal se součástí běžného života. Jak jsme se mohli přesvědčit, existuje obrovské množství odvozených slovních spojení nebo přívlastků. Můžeme vidět slovesa odvozená od slova *дуля*, přídavná jména s ním spojená nebo podstatná jména pojmenovávající odvozené věci, osoby a činnosti. Původ některých výrazů se mi podařilo zjistit, jiná však zůstala tajemstvím, např. proč *дуля s rozinkou*, proč *veselá* nebo *s kmínem*, apod. Teď se podívám na samotné frazeologismy s komponentem *дуля*.

2.3.2 Frazeologické obraty

Následující část je zaměřena na ukrajinské frazeologismy, které uvádějí A. Arkhanhelská a L. Vobořil. Představím samotné frazémy, jejich významy, případně překlady do českého jazyka. Podívejme se na následující výrazy:

- **показати дулю** - vulgárně někomu něco odmítnout, nic mu nedat, nepomoci mu.
- **дуля з маком (нід ніс) кому** - pohrdavě nic, vůbec nic; nebo jako výraz, který se používá v situaci, kdy něco odmítáme, nebo s něčím nesouhlasíme – *tak to není, vůbec ne*.
- **скрутити дулю** - vulgárně jako výraz pohrdání nebo neúcty k cizímu názoru, také gesto odmítnutí a urážky, ignorace.
- **взяти дулю під ніс, дулю з'їсти** - vulgární výraz znamenající nic nedostat.
- **давати горобцям дулі** - žertovní ve významu *nic nedělat, chytat špačky*.
- **мати дулю** - pohrdavě ničeho nedosáhnout, nic nedostat, nic nemít.
- **матері твоїй дуля** - se využívá, když chceme vyjádřit nesouhlas nebo pohoršení vůči něčemu.

V těchto obrazech můžeme vidět náznak slova s významem *nic*, *absolutní nula*, tzn., *nic nedostaneš, ničeho nedosáhneš, nic nemáš*, spojených s expresivním nádechem nesouhlasu, pohoršení, nespokojenosti, opovržení, posměchu. V ruském jazyce můžeme najít shodné frazémy, např. *дулю с маком получишь, поднести дулю, съестъ дулю*,

дуля с маком, дать (закачать) дулю, показать (показывать) дулю, atd. (Архангельская 2013: 216-221)

Ukrajinský výraz дуля můžeme však také vidět v následujících ruských frazeologismech: *дулю подносить*, což do českého jazyka přeložíme jako *urážet, ponižovat*; *дулю под нос* neboli *ніс*; *дуля с маком* ironický dialektický výraz pro význam *absolutně ніс, naprostá nula, ніс nedostaneš*; *закачать (дать) дулю* buď můžeme pochopit jako např. *udeřit* ve hře s míčem nebo někoho *uhodit*; *поднести дулю* někomu něco *odřici, odmítnout*; *показывать/показать дулю* tímto můžeme někoho *pohrdavě odmítnout* nebo *se* někomu *posmívat*; *съест дулю* vulgárně ironicky jako *utrpět ztrátu* nebo *odmítnutí*; *дуля под нос (колет)* je ironickým dialektem pro význam *absolutně ніс nikomu nedat, nezaplatit* někomu. (Архангельская 2013: 10-67) Také můžeme narazit na výraz *торчать (болтаться, висеть) как дуля в компоте (в заднем проходе)*, což můžeme do českého jazyka přeložit jako *utrpět ostudu, prohrávat, utrpět fiasko*. (<http://eslovar.com.ua>)

Ukrajinské slovníky uvádějí frazeologismy s tímto komponentem pouze ve významu určitého druhu hrušek, také jako ženského copu nebo culíku svázaného na hlavě do uzlíku, případně do drdolu. Avšak ve slovníku V. Užčenka a D. Užčenka můžeme najít variantu s výrazy: *сорокам (голубам) дулі крутити, собакам дулі давати (тикати)* ve významu *ніс nedělat, chytat lelky, tlouct špačku*; dále *дулі з маком їсти, в животі кишка кишиці дулю тиче (крутити, показує), жолудок дулі тиче, кишки в дулю згорнулися (скрутилися)* ve smyslu mít hlad, být velmi vyhladovělý, *груші дулі їсти, дулі з маком та пироги з таким нұла, ніс nedostat*; *крутити (ногами) дулі* být *opilý, být ve stavu opilosti, motat se*.

Uvedla bych také několik příkladů přirovnání: *потрібний як сліпому дуля*, což bychom do českého jazyka přeložili jako *naprosto zbytečný*; *тупий як три дулі* jakožto *hloupý, omezený, tupý*. Známý je také výrok *горобцям дулі крутити*, což je vyhubavá reakce, když nechceme odpovědět na otázku, kam jdeme. V poslední řadě bych uvedla dva žertovné frazeologismy: *цибулі дулю давати* znamená *svazovat natě cibule do uzlíku*, aby nevyrostly nové výhonky; *даю три цибулі, щоб не тикала свекрусі дулі*, což je považováno za rituál obdarování při svatebním obřadu. (Архангельская 2013: 10-67)

Některé další slovníky uvádějí jiné výrazy, jako např. slovník L. Stavické. Jedná se o následující frazeologické jednotky:

- **дуля в кишені** - žertovně o prázdné kapse, nedostatku peněz; nebo ironicky jako ustrašený, nesmělý a utajený projev nesouhlasu s někým; také jako úmyslně skryté, záludné, podlé a zákeřné myšlenky a plány; v jiném případě také pohrdavě jako ustrašená výhrůžka nebo nesouhlas s někým, často jako záměrně skrytá nebo dobře maskovaná zlomyslnost.
- **дуля з маслом** - ironicky ve významu důrazného odmítnutí, popírání, nesouhlasu; pokud se pojí se slovesy *отримувати, давати, мати*, můžeme přeložit jako absolutní nic, vůbec nic, znak odmítnutí nebo urážky
- **скрутитися в дулю** - má hned několik významů, jedním z nich je *zhubnout, vyschnout*; také *ztratit obratnost, ohebnost, zakřivit se*; dále *pozbyt účinnosti, zestárnout, poklesnout*; v neposlední řadě také rychle se přizpůsobit novým okolnostem, přičemž zásadně změnit svá stanoviska.
- **скрутити дулю в кишені** - *vyjádřit utajené pohrdání.*
- **скрутити вітру дулю з маком** - bezvýsledně *plýtvat silami* v nerovném boji s nepřítelem.
- **скрутити обличчя в дулю** - udělat nespokojený obličej, *ušklíbnout se.*
- **дуля з рота** – slangově o vysunutém jazyce.
- **з'їсти дулю** - *zůstat úplně bez něčeho* nebo také *zemřít.*
- **сховати дулю в кишеню** - *jednat s někým jako pokrytec.*
- **дати дулю в зуби** - někoho *praštit, zbit.*
- **показати дулю услід (небезпеці)** - *zvítězit, něco překonat, přemoci.*
- **дулі на стіл!** - čímž vyzýváme společníka, aby otevřeně řekl svůj názor, svůj nesouhlas.
- **бути як дуля на тарілці** - nebýt takovým, jak se očekává, *chovat se neadekvátně.*
- **стара дуля** - což bychom si přeložili jako *stará, vzteklá, hádavá a nenávidná žena.* (Архангельская 2013: 216-221)

Toto gesto je velice oblíbené a využívané. Také je často spojováno se známými názvy, citacemi a výroky. V ukrajinském jazyce vznikly na základě slovních her a následně se v něm ustálily. Uvedu několik nejznámějších hesel: **дулю на вербі дістати** (nic nedostat; frazém se vyvinul spojením *дулю дістати* neboli nic nedostat a *на вербі гпуші*, což má význam něčeho neuvěřitelného, nepravděpodobného, absurdního). (<http://dic.academic.ru>); **залишитися з голою дулею** - *zůstat s kulovým, bez peněz, udělat to ještě horší, než to je*; výraz vznikl od původního *залишитися*

з голою сракою (<http://khuliya-hvojda.livejournal.com>). Což můžeme chápat podobně jako český slovní obrat *zůstat, přijít s holýma rukama* neboli *zůstat s ničím, bez ničeho, bez peněz*. (<http://ssjc.ujc.cas.cz>)

Rčení *хто до нас з дулею прийде, той від нас з дулею і піде* vzniklo z fráze Evangelia *хто до нас з мечем прийде, той від меча і загине*, které můžeme pochopit jako varování pro potencionálního agresora. (<http://egonotes.in.ua>) Tento symbol a slovo se používá nejen v jazyce, ale i v kultuře. Můžeme ho najít například v politice. Existuje *Nezávislé veřejné politické sdružení* s názvem „Прав-Дуля“, <http://pravdulya.at.ua/>; na Ukrajině také působí hudební sbor „Дуля с маком“, apod. (Архангельская 2013: 216-221)

Z předešlých odstavců jsme se dozvěděli, jaké je rozdílné nebo shodné používání výrazů se slovem *дуля*. I když se však jedná o mezinárodní gesto, používá se více v ukrajinském jazyce a kultuře. Také jsme si mohli povšimnout, že v ruském jazyce se vyskytuje také, ačkoliv ne v tak hojném počtu. Významem jsou si však frazémy velice podobné, nicméně v ruském jazyce můžeme pocítovat větší odpor, opovržení a neúctu k adresátovi než v ukrajinštině.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala ruskými, ale také v malé míře ukrajinskými frazeologismy a slovními spojeními s komponenty „*физга, шшшш, кукшшш* a *дуля*“. Celou práci jsem rozdělila na teoretickou a praktickou část a obě ještě na několik pododdílů. V úvodu jsem si stanovila cíle a také uvedla zdroje, ze kterých jsem čerpala. V závěru chci shrnout poznatky, které jsem získala během zkoumání tohoto tématu. Nejprve se dotknu jednotlivých kapitol, poté udělám všeobecný závěr.

Teoretická část je zaměřena na základní termíny týkající se tématu frazeologie, především gestové frazeologie. Určila jsem, co je základem této vědy, pokusila se objasnit termíny **frazém** a **idiom** a představila základní principy, které popisují lingvisté V. Mokienko a L. Stěpanova, a o které se podle nich frazeologie opírá. Zmínila jsem se také o nejznámějších odbornících a literárních vědcích, kteří se zabývali či stále zabývají frazeologií. Představila jsem klasifikaci frazeologických jednotek podle V. Vinogradova. Na závěr jsem také uvedla pár informací o frazeologii z hlediska původu a stylistiky.

Další kapitola byla zaměřena na gestovou frazeologii. Zde jsem se zabývala tématem neverbální komunikace, dále vědou, která se jí zabývá neboli neverbální sémiotikou a jejími částmi, a to **paralingvistikou, kinezikou, haptikou, proxemikou, vizikou a ostatními**. Následně jsem zkoumala oblast **gest** a **gestových frazémů**. Dále jsem se pokusila vymezit rozdíl mezi **gestem, frazémem, pojmenováním** a **gestovým frazeologismem**.

V další sekci teoretické části práce jsem se orientovala na jednotlivé frazeologismy obsahující komponenty *физга, шшшш, кукшшш* nebo *дуля*. Inspirovala jsem se především monografiemi L. Vobořila, A. Arkhanhelské, slovníky, převážně frazeologickými, a internetovými zdroji. Zaměřovala jsem se zejména na etymologii jednotlivých frazeologických jednotek, jejich význam a použití v jazyce. Frazémy jsem rozdělila do jednotlivých skupin *физга, шшшш, кукшшш* a *дуля*. Na závěr jsem se zmínila o analogických gestech používaných v jiných zemích.

V poslední kapitole teoretické části jsem se zabývala překladem frazeologismů do českého jazyka. Zmínila jsem se o způsobech překladu a problémech, které se při překladu vyskytují. Také jsem analyzovala českou variantu výše uvedených ruských frazeologismů.

Praktickou část jsem rozdělila podle počtů komponentů na čtyři úseky, a to tedy na sekce s výrazy *фuза*, *шuuu*, *кyкuuu* a *дуля*. U každého dílčího tématu jsem se snažila uvést různé deriváty a slovní spojení, které vznikají z výše uvedených výrazů. Popisovala jsem jejich významy a překlady do českého jazyka. Pro názornější představu jsem u některých obrátů uváděla příklady, které jsem vyhledávala převážně ve slovnících, ruském národním jazykovém korpusu a jiných internetových zdrojích.

Zde bych také chtěla shrnout poznatky a informace, které jsem během analyzování posbírala. Nejprve chci zmínit odlišnosti v používání mnou popisovaného gesta, během kterého se prostrčí palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem a ostatní prsty jsou semknuté v pěst. Jedná se o mezinárodní gesto, které se používá v jednotlivých zemích různě. Pracovala jsem převážně s ruským a ukrajinským jazykem. V ruské komunikaci narazíme na výrazy *фuза*, *шuuu* a *кyкuuu*, oproti tomu v ukrajinské na ekvivalent *дуля*. Každé slovo má svůj vlastní způsob a původ vzniku, jak se můžete přesvědčit v teoretické části této práce. Je však velmi zajímavé sledovat, jak mají slovanské kultury mnoho společného. Protože výrazných rozdílů mezi použitím a významem gest v ruském a ukrajinském jazyce nenajdeme. Je to z části způsobené tím, že tyto národy jsou velmi blízce spjaty, jejich historie na sebe navazuje a mentalita je velmi podobná.

I přesto však můžeme vidět určité neshodující se okolnosti. Např. v ukrajinském jazyce slovo *дуля* má hlavní význam hrušky a až potom druhotný smysl hanlivého gesta; ruský jazyk má proti tomu slovo *фuза*, což původně znamenalo *flk* a až později získalo význam taktéž hanlivého gesta. Takže podobnost vidíme v sladkém ovoci, různorodost v druhu ovoce a následném získání druhotného významu. Slova *шuuu* a *кyкuuu* mají jiný způsob vzniku a nemají nic společného s ovocem.

Dále však můžeme vidět shodné okolnosti v použití tohoto gesta. Původně se ukazovalo jak v ukrajinské, tak i v ruské kultuře jako znak ochrany proti černé magii a černokněžníkům. Podobnosti shledáme také v existenci různých pohádkových, mytologických a smyšlených stvoření.

Jako odlišnost mezi ukrajinským a ruským národem bych uvedla míru a oblíbenost použití popisovaného gesta. V Rusku i na Ukrajině je velmi populární, avšak dovolila bych si říci, že pro Ukrajince má větší význam. Je to jakýsi symbol jejich mentality, života a kultury. Můžeme sledovat, že na Ukrajině je toto gesto velmi rozšířené a dá se používat v nejrůznějších situacích. Nemá tak hanlivou a urážlivou váhu jako v Rusku. Spíše se častěji přiklání k hravé, žertovné a úsměvné symbolice.

Ukrajinská *для* a ruské *фуза* a *шuuu* mají schopnost vytvářet nejrůznější deriváty, slovní spojení a frazeologismy. Dají se pojit s příponami, předponami a koncovkami a tím tvořit nová slova a významy. Také mohou vystupovat nejen jako podstatná jména, ale také jako přídavná jména, slovesa, příslovce, částice či citoslovce. Výraz *кyкuuu* je nejstabilnější v tom smyslu, že není otevřený vůči novému tvoření slov, přejímání jiných významů a spojování s jinými částmi slov.

Také jsem v práci zmiňovala i jiné národy, které toto gesto používají. Sice výraz nemá stejnou sémantiku ani původ jako ruský či ukrajinský, ale v mnoha případech se vyskytuje v jazyce ve stejném nebo velmi podobném smyslu jako u východoslovanských zemí. Pro některé kultury je toto gesto také hanlivé, dokonce bych řekla, že má větší váhu jako urážka, jako např. v Turecku, Arabských zemích a některých státech Jižní Ameriky. Pro některé národy toto gesto symbolizuje erotický význam a slouží jako obscénní gesto, např. v Itálii a jiných evropských státech, nebo v Japonsku tímto gestem ženy z ulice nabízely své služby atd. V Česku, nebo také i na Sicílii, nemá toto gesto původní význam ani použití. Ukazuje se nejčastěji hravou formou dětem, při které jim vezmete nos, který znázorňuje palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem.

Co se týče překladu uvedených frazeologismů, tak musíme přistupovat ke každému frazému jednotlivě. Na jednu stranu jsme měli možnost vidět, že z morfologického a syntaktického hlediska jsou slova *фуза*, *для* a *шuuu* velmi flexibilní. Pokud se jedná o deriváty a slovní spojení, tak to není jednoznačné. Výše uvedená slova se mohou pojit s různými předložkami, předponami a příponami a ne vždy jsou shodná v obou jazycích.

Na druhou stranu jsme viděli několik desítek frazeologických obrátů, které nemají v českém jazyce plnohodnotných ekvivalentů. V takovém případě se musejí hledat frazeologické analogy, tj. takové obraty, které mají různou obraznost, blízkou nebo naopak odlišnou strukturu, ale společný význam a stylistickou povahu. Některé frazeologické obraty jsou bezekvivalentní, tzn., že jsou charakteristické svými národními reáliemi a jsou úzce spjaty se svým jazykem a kulturou. Jinak se jim také říká idiomy. V tomto případě nemůžeme najít v českém jazyce odpovídající ekvivalent, proto je možnou cestou buď přímo přeložit, nebo nejlépe výraz vysvětlit. Nejčastěji jsem narážela na frazeologismy, které byly relativní, tj. měly v českém jazyce ekvivalenty s podobným významem. Některé jsem však pouze překládala, jelikož jsem náhradu v českém jazyce nenašla.

Na závěr bych zmínila počty nejen frazeologismů, ale také slovních spojení a derivátů odvozených od slov *физга*, *шшии*, *кукиии* a *дуля*. Co se týče výrazu *физга*, podařilo se mi najít více jak 70 ruských výrazů, z toho bylo dvacet osm podstatných jmen, sedmnáct přídavných, dvacet tři sloves a deset příslovčí. Jednalo se pouze o slovní spojení a deriváty, které vznikaly připojením přípon, předpon či jiných částí slov. Frazeologismů s daným výrazem jsem našla třicet čtyři. Dále jsem narazila na osmnáct slovních spojení a jedenáct frazeologických obrátů, které vznikly ze slova *шшии*. Slovníky a internetové zdroje mi nabídly jednu variantu odvozenou od slova *кукиии*, dvanáct derivátů vyvozených od slova *кука*, a čtrnáct frazeologismů s tímto výrazem. V neposlední řadě jsem rozebírala také ukrajinský výraz *дуля*. Našla jsem nejen přívlastky, ale také vlastnosti v pozici podstatných jmen, sloves a příslovčí. Celkem jich bylo více jak 130 a frazeologismů jsem našla pouze 30, z toho se v Rusku používá devět variant s lexémem *дуля*.

RESUME

Дипломная работа несет название «Жестовые фразеологизмы русского языка с компонентами *шши*, *куши*, *дуля* и *фига* и их проблемы при переводе на чешский язык». Исследовать всю лексику и фразеологию очень сложно, поэтому я ориентировалась на одну тему, а конкретно на лексемы и фразеологические единицы с выше указанными словами.

Работу я разделила на несколько основных частей – введение, теоретическая и практическая части, заключение, и другие отделы, которые работа должна иметь. В введении я поставила ряд целей и на протяжении работы над анализом фразеологизмов пыталась их достичь. В основном это классификация фразеологизмов по разным компонентам, их происхождение, семантика, использование в активном языке, а также перевод на чешский язык.

Общей и целостной литературы по теме жестовая фразеология, фразеология с символом руки, этимология и перевод не существует, поэтому мне приходилось искать информации в отдельных библиографиях, словарях, интернет-поисковиках и т. д. В основном я исходила из монографии А. Архангельской и Л. Воборила, далее из книг «*Ruská frazeologie pro Čechy*» В. Мокиенка и Л. Степановой и «*Česká a ruská frazeologie*» Л. Степановой, а также из словарей В. Даля, А. Бириха, В. Мокиенка, Л. Степановой, Д. Квеселевича, А. Молотокова, С. Ожегова, М. Фасмера и других. Примеры и некоторые фразеологизмы я находила в *Национальном корпусе русского языка*, далее в интернет-поисковиках www.ruscorpora.ru, www.academic.ru или www.gramota.ru, и многие другие.

В теоретическую часть я внесла основные данные и термины касающиеся фразеологии. Я писала о ее возникновении и истории развития. Также упомянула о русских лингвистах, как напр. В. Мокиенко, Л. Степанова, Н. Шанский, А. Бирих и др. Из чешских представителей можно отметить Я. Заоралка или Фр. Чермака. В этой части я занималась терминами фраземы и идиома. Также пыталась описать четыре основные принципы, созданные В. Мокиенко и Л. Степановой, а именно *устойчивость*, *воспроизводимость*, *экспрессивность* и *семантическая целостность*. Это в первую очередь Далее я упомянула о классификации фразеологических оборотов на основе распределения В. Виноградова на

фразеологические сращения, единства и сочетания. Также мы можем разделить фразеологизмы на основе их структуры на предложения и словосочетания.

В конце этой главы я в краткости описала фразеологизмы с точки зрения их происхождения, а также стилистического зачисления. В русском языке существуют исконно русские фраземы, заимствованные, а также кальки и полукальки, т.е. дословные и частичные переводы из исходного языка. Что касается стилистики, мы можем фразеологические единицы найти не только в разговорной речи, но и в других функциональных стилях, как напр. публицистическом, деловом и др. В разговорной речи они находятся чаще всего, так как они очень экспрессивные и имеют эмоциональную окраску. Мы можем часто встречать фразеологизмы в русском диалекте или в аргю.

Следующая часть работы посвящена теме *жестовая фразеология.* В первую очередь я определяю термин *невербальная семиотика.* Также занимаюсь невербальной коммуникацией и ее частями, как напр. мимика, жесты, пространство, визуальный контакт и др. Невербальная семиотика – наука, которая построена из основных пяти частей, а именно из паралингвистики, кинесики, гаптики, проксемики, окулесики и многими другими. Данная наука довольно новая и в настоящее время значительно развивается. Здесь бы я обратила особое внимание на русского лингвиста Г. Е. Крейдлина, который внес в эту науку много новых идей и взглядов. Он занимается не только общей лингвистикой, но и семиотикой, особенно невербальной.

Важным для человека является то, что он должен учитывать, что у каждой культуры свои жесты, мимика или другие способы коммуникации и что они могут в разных странах и разных культурах иметь другое или совершенно противоположное значение.

Далее я также занимаюсь темой *жестовая фразеология и жесты.* Как мы видим, фразеология является очень важной частью национально-культурных специфик и в ней закреплены многолетние процессы развития данных культур и менталитетов. Фразеологизмы существуют не только в виде вербальной, но также и невербальной коммуникации. Жесты сопровождают нас всю нашу жизнь. Это не только движение руки, жесты придают вербальной коммуникации эмоциональную и оценивающую характеристику. С помощью жеста мы можем договориться и без слов.

По определению Крейдлина можем жесты разделить на разные подгруппы, напр. согласно семантической характеристике это могут быть эмблемы, в основном коммуникативные или симптоматические, далее иллюстраторы и регуляторы.

В данной главе я также привожу теорию Е. Чернышова, определяющую термины *жест*, *фразема*, *наименование* и *жестовая фразема*. По его словам *жест* это любое движение тела или мимика, употребляемые к переносу информации. Они могут воспроизводиться независимо от речи, или ее сопровождать. *Фразема* это любая самостоятельная языковая единица, имеющая семантическую форму и синтаксическую функцию. На основе его теории *наименование* это вербальное отражение жеста. И в последнюю очередь, *жестовой фразеологизм* это языковая единица, которая включает в себя устойчивый жестовой характер, возникает на основе жеста и имеет совместное значение.

Я обращаю внимание, прежде всего на жесты, которые люди показывают руками, а именно пальцами. Рука является давним символом, магическим жестом, а также орудием в борьбе против злой силы. В мире существует более чем две тысячи символических жестов. Некоторые из них приемлемые, приличные и весьма безобидные, но в других странах могут быть рассматриваемые как неприличные, безнравственные или даже вульгарные, и могут вызвать конфликтные ситуации.

Следующая глава с названием анализ фразеологизмов посвящена изучению фразеологизмов и словосочетаний со словами *фига*, *шиш*, *кукиш* и *дуля*, а в основном их происхождению, истории развития, значению и использованию в русском языке. Далее я разделила накопленные данные на отдельные части и в них приводила примеры разных производных слов и фразем.

Что касается названия *фига*, здесь я узнала, что оно вероятно заимствовано в русский язык или из французского, что первоначально означало *насмехаться над кем-то*, или из итальянского, в первоначальном смысле *всовать*, *вбивать*, *втыкать*. Но сперва наименование имело значение коитуса, т.е. полового акта, и с ним связанного женского и мужского полового органа. Поэтому данный жест, т. е. просунутый большой палец между указательным и средним пальцем, считался символом охраны против черной магии, так как существа как напр. чародеи, ведьмы, колдуны и другие представители злой силы, были бесполоыми и боялись всяких эротических и сексуальных знаков и символов. Но постепенно этот жест

стал вульгарным, так как заимствовал фразу из немецкого языка *fick-fick machen*, т. е. сам половой акт или его предложение.

В настоящее время жест, называемый фи́га, используется в конфликтных ситуациях, и можем его понимать как очевидное отрицание, знак настояния или возражения и имеет оттенок пренебрежения, унижения и оскорбления. Иногда, чтобы повысить эффект, тот, кто жест показывает, может его поднести адресату прямо в лицо, напр. *фигу под нос*. В другом случае можем жест понять как резкий отказ, выражая при этом, что ничего не получим.

Но данный жест может символизировать и другие вещи, действия или обстоятельства. В работе я привожу такие примеры - дерево, как символ расцвета и плодородия. Почему именно дерево? Фига или фиг, это также фиговое дерево, инжир или смоква, смоковница. Это дерево как раз часто упоминается при рассказе или на изображениях о Адаме и Еве. Яблоня при этом заменяется именно фиговым деревом, потому что Адам и Ева взяли фиговые листья, чтобы прикрыть их голые тела, точнее их интимные места. Поэтому фи́га и стала одним из символов сексуальности и похотливости. Фига также имеет место в буддизме как символическое дерево Бодхи, под которым Будда доспел к прозрению. Дерево было из рода фикусных.

Мной изучаемый жест имел также свою символику напр. в и Греции. Здесь это означало человека, который клеветает, сплетничает или доносит кому-то, позже называемый *сикофант*, т. е. профессиональный доносчик или шантажист. Данный жест имел много общего с разными богами, особенно с греческими и римскими, как напр. жест относился к богу вина и радости Дионису или к богу плодородия Приапа. Жест появлялся и в легендах, напр. о Роме и Ромуле, которые вместе с их матерью-волчицей сидели под фиговым деревом, или в египетских повестях о богине плодородия Хатхор или о богине Исиде. Данный символ можем видеть и у индийский богов Вишну и Шива.

В следующей части я рассмотрела данный жест с точки зрения его использования в разных странах мира. Напр. в России его часто показывают в случае детского и шутового примера, так как и высунутый язык. Но напр. в Турции, жителей некоторых стран Южной Америки или в Средиземноморьи его понимают как оскорбление, по сравнению с Бразилией, где это символ пожелания счастья и успехов. В Италии это опять же жест вульгарный, символизирующий женские половые органы. В Японии изображали этот жест продажные женщины

и этим приглашали мужчин воспользоваться их услугами. На Сицилии или в Чехии так играют с детьми. Взрослые как будто забирают у детей нос а вместо него показывают большой палец просунутый между указательным и средним.

Некоторые лингвисты относят происхождение фи́ги к давним временам, напр. к тому периоду, когда началась развиваться десятичная и двенадцатеричная система счисления, т. е. по пальцам и фалангам. Большой палец показывал на отдельных фалангах пальцев, сколько покупатель должен заплатить.

Для русских фи́га является важным символом. На ее основе сформировался т. н. *пофигизм*, т. е. определенная философия людей, философия безразличия, равнодушия и апатии. В Интернете я нашла много различных вещей, разных видов деятельности и организаций, которые несут имя фи́га, это напр. Фи́дошная газета или музыкальная группа, и др.

Что касается морфологического и синтаксического взгляда на слово фи́га, то оно фигурирует в русском языке, как в мужском, так и в женском роде. К нему можно присоединить множество префиксов, суффиксов и окончаний. Можно его связывать с разными предлогами, благодаря которым возникнут новые слова и словосочетания. В языке его можно найти в виде существительного и прилагательного имен, далее местоимениями или частицами.

Следующая часть работы обращает внимание на другие названия того же жеста, а именно *шиши* и *кукиши*. Жест показывается одинаково, но название имеет более грубое и вульгарное значение. Что касается слова шиш, то оно пришло в язык возможно из слова шишка, т. е. в значении шишки из дерева, также шиш был в давние времена вождь какой-нибудь группы.

Наоборот слово кукиш развивалось, возможно, от слова *кулак* (сжатая рука) или из латинского слова, означаемого горб, бугор, кочка и т. д. Об этом свидетельствуют некоторые словари. Но я также столкнулась с теорией, которая относит возникновение слова шиш к индоевропейским легендам о боге Шива, которого было принято называть Шишнадева, отсюда и значение шиш.

Другие славянские мифологические источники рассказывали о том, что люди так называли злых духов, чародеев, колдунов и т. д. Так как у восточнославянских культур встречается двоеверие, т. е. они верят не только в хороших богов, но есть и мир, где живут те плохие, но не боги, а духи. Так что можем встретить в их культуре шишимору, лешего, домового и др. Обычно это были плохие духи, т. е. они чем-нибудь людям вредили. И люди, чтобы

защищаться от этих духов и их чар, показывали им часто нам уже известный жест из трех пальцев. В работе я упоминаю некоторые случаи, когда люди этот жест показывали, прежде всего это были восточные и южные славяне.

Что интересно, можно было назначить этот жест и в медицинской области, когда с помощью жеста лечили глазной ячмень, когда в глаз показывали шиш и заговаривали его, он исчезал. Также данный символ показывали водители грузовых автомобилей.

В последней главе теоретической части рассматриваю значение, происхождение и использование жеста с названием *дуля*. Данный жест, так как и предыдущие жесты, символизирует коитус. Он является очень популярным на Украине, так как он стал символом народа, культуры и менталитета.

Главным образом он означает *ноль, ничего, ничто*. Но ранее у него было очень подобное прошлое, как и у шиш а кукиша, т. е. это был магический жест, таинственное слово и талисман, служащий защитой от черной магии, злых духов и колдунов. Но также можем в этимологии слова дуля видеть дерево, как и у фиги, потому что дуля это же груша, или же айва. Название пришло из польского языка, куда заимствовался из латинского и первоначально из греческого.

Дуля является очень гибким словом, оно способно образовать большое количество разных лексем и словосочетаний, определений, названий, наименований адресата, и т. д. Примеры можно посмотреть в теоретической части.

Хоть все эти приведенные жесты одинаковы, но значение в разных странах разное. Что касается восточнославянских народов, то здесь смысл слова очень похожий, так как у этих народов совместная история, развитие, языковые сходства и подобный менталитет, но найдутся и отличия, прежде всего в частоте использования и популярности этого жеста. Украинская культура его употребляет более чем русская, значение уже закоренелое.

В конце теоретической части я привела несколько примеров других жестов, которые очень похожие по своему значению. Это напр. *средний палец*, или же *фак*, как прототип к русской и украинской фиге а дуле. Используется прежде всего в европейских странах и в Америке. Далее это может быть виктория жест, т. е. поднятые указательный и средний палец на подобие латинской буквы «V», означающий как подсказывает название значение победы, но в некоторых странах оно вульгарное и оскорбительное. В некоторых европейских странах, но и в России тоже, известен оскорбительный жест, при котором ударяем левым запястьем

в локоть правой руки, который в следствие того сгибается. Также я здесь упомянула о чешском варианте этого жеста. Как он появился в чешском языке, как он употребляется и какие у него существуют в языке другие аналоги.

Практическая часть относится к распределению фразеологизмов на отдельные части с компонентами *фига*, *шиши*, *кукиши* и *дуля*. Здесь я стараюсь приводить разные фразеологические единицы и словосочетания.

Что касается лексемы *фига*, здесь я узнала, что слово может находиться как в мужском, так и в женском роде. А именно из мужского рода можно составить более новых слов и значений чем из женского. В некоторых случаях их можно между собой заменить, но в большинстве это невозможно, как напр. *послать на фиг* и *на фигу*. Иногда можно словосочетания писать раздельно, иногда слитно, как напр. *фигли* и *фиг ли*, *пофиг* и *по фиг*. Но словари склоняются к варианту писать их слитно. Данные фразеологизмы можно разделить на т. н. свободные или на устойчивые, которые мы должны понимать как одно целое.

При анализе мне удалось узнать, что эти слова *фига* и *фиг* являются гибкими и благодаря этому могут принимать разные префиксы и суффиксы, могут склоняться по разным падежам и могут вступать в контакт с разными предлогами и выполнять в предложении функцию существительного, прилагательного, глагола, наречия, частицы или междометия.

В Интернете можно найти большое количество возникших дериватов и словосочетаний чем самих фразеологизмов. Они часто относятся к ненормативному языку, также могут выступать как сленговые выражения или даже грубые и просторечные фразы, особенно слова, которые касаются грубого жеста.

Фига и её вторичные выражения выступали прежде всего в понимании *фигового* дерева, листа и плода, далее как значение ничего, ничто, абсолютный ноль или как выражение отказа, или даже оскорбления. Часто возникали новые слова, значение которых было негативное, унижительное или бранное, но в некоторых случаях встречались и слова позитивные, выражающие положительные эмоции, радость и неожиданность, как напр. *офигительный*, *офигенский* и др.

Далее я обратила внимание на фразеологизмы, и не только, с компонентом *шиши*. Здесь можно видеть, что слово *шиш* и его употребление не так распространённое как выражение предыдущее, но и здесь я смогла найти

некоторые словосочетания и фраземы. Сначала я занималась разными формами этого слова, как они переводятся и употребляются в языке. В этом случае это слово мужского рода, но как и выше упомянутая фи́га, гибкое и можно его трансформировать в разных падежах, с разными приставками и суффиксами.

Далее я занималась словом *кукиш*. Здесь я привожу примеры разных, возникших от этого слова выражений, которые упоминаются в словаре В. Даля, потому что Интернет мне не предложил других вариантов употребления. В этом случае мы можем видеть образование новых слов, но не от основы *кукиш*, а от основного выражения *кука*. С морфологической точки зрения, *кукиш* имя существительное без возможности соединяться с предлогами, разными суффиксами и т. д.

В последнюю очередь я интересовалась выражением *дуля*, употребляющегося на Украине, но существующего и в русском языке. Благодаря работе А. Архангельской я могла узнать, что это слово может образовать разные формы слов или другие дериваты, как напр. определения, характеристики или наименования. Можно определить напр. качества дули, виды, цвет и вкус, также существует множество действий, которые можно с дулей совершать, и т. д.

В основном этот жест означает, как и предыдущие, *ничего, ничто, ноль*. Имеет экспрессивный оттенок несогласия, возмущения, или даже пренебрежения и насмешки.

Дуля имеет очень большое значение для самого народа. Она стала частью украинского менталитета и жизни. Часто её можно видеть в разных названиях учреждений, событий или других вещей.

В заключении я бы хотела подвести итоги рассматриваемой темы. Я пыталась проанализировать интернациональный жест просунутого большого пальца между указательным и средним. Этот жест имеет в разных странах разное значение, но я сосредоточилась прежде всего на русский, в какой-то мере и на украинский, языки с их эквивалентами в чешском языке. Наименования этого жеста *фи́га, шиши, кукиш* и *дуля* я искала в русской, чешской, а также и украинской, фразеологии. Постепенно я узнала, что восточнославянские культуры имеют много общего с точки зрения анализирования языка, но также были видны и заметные различия.

Отдельные фразы, словосочетания, фразеологические выражения были рассматриваемые с точки зрения происхождения, истории развития, значения,

употребления в языке и перевода, прежде всего на чешский язык. В некоторых случаях были также затрагиваемые и морфологические, синтаксические и семантические функции выражений.

Можно видеть, что русский, в какой-то мере и украинский, языки имеют игривый и гибкий характер. Переводить из русского на чешский язык не всегда легко, особенно если переводить фразеологизмы. Русский язык характерен тем, что использует в большой мере ненормативную лексику в повседневном и нейтральном языке, что чешский не совсем позволяет, поэтому и перевод этого нелитературного словарного запаса очень трудный.

PRAMENY A LITERATURA

BIBLIOGRAFIE

1. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007.
2. MOKIENKO, V., STĚPANOVA, L. *Ruská frazeologie pro Čechy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
3. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004.
4. ZÁRUBOVÁ-PFEFFERMANNOVA, N. *Gesta a mimika*. Praha: Hudební fakulta, katedra nonverbálního a komediálního divadla, 2008.
5. АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. *Жестовая фразеология украинского языка с компонентом дуля: транскультурное и национально-культурное*. In: Национальное и интернациональное в славянской фразеологии. К 15 Международному съезду славистов.: Коллективная монография. Greifswald, 2013.
6. АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. *Про один магичний жест в українській лінгвокультурі: трансформація образу*. In: Lingvokulturologický a lingvoekologický přístup ke studiu jednotek jazyka a řeči: Kolektivní monografie. Olomouc, 2013.
7. БИДЕРМАНН, Г. *Энциклопедия символов*. Москва: Издательство «Республика», 1996.
8. ВЛАХОВ, С., ФЛОРИН, С. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения, 1980.
9. ВОБОРИЛ, Л. *Малые слова великого языка II/1 – «Фига» - «Фиг»*. In. Rossica Olomucensia – Vol. XLIX. Časopis pro ruskou a slovanskou filologii. Num. 1. Olomouc: 2010
10. ВОБОРИЛ, Л. *Малые слова великого языка II/2 – «Фига» - «Фиг» и его дериваты*. In. Rossica Olomucensia – Vol. LI. Časopis pro ruskou a slovanskou filologii. Num. 1. Olomouc: 2012
11. ГАВРИЛОВ, Д. А., НАГОВИЦЫН, А. Е. *Боги славян. Язычество. Традиция*. Москва: Рефл-Бук, 2002

12. ГУЖВА, Ф. К. *Современный русский литературный язык*. 1. изд. Киев : Вища школа, 1973
13. ЕВСЕЕВА, И. В., РОСТОВА, М. Л. *Жестовые фразеологические единицы как репрезентанты эмоций человека*. In: Когнитивные факторы взаимодействия фразеологии со смежными дисциплинами. Отв. ред. Н. Ф. Алефиренко. Белгород: Издательство Белгород НИУ «БелГУ», 2013.
14. КОЗЕРЕНКО, А. Д. *Жестовые идиомы и жесты: типы соответствий*. In: Фразеология в контексте культуры. Москва: 2000.
15. КОНОНЕНКО, А. А., КОНОНЕНКО, С. А. *Персонажи славянской мифологии*. Киев: Корсар, 1993
16. КРЕЙДЛИН, Г. Е. *Невербальная семиотика*. Москва: Новое литературное обозрение, 2002.
17. КРЫСЕНКО, Т. В., СУХАНОВА, Т. Е. *Фразеологизмы со значением эмоций в русском и украинском языках*. In: Когнитивные факторы взаимодействия фразеологии со смежными дисциплинами. Отв. ред. Н. Ф. Алефиренко. Белгород: Издательство Белгород НИУ «БелГУ», 2013.
18. РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э. *Современный русский язык*. Москва: Высшая школа, 1987.
19. ЧЕРНЫШЁВ, Е. В. *Связь жестов и фразеологизмов*. In: Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов. Вып. 16. Минск: 2016.
20. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка*. Москва: Высшая школа, 1963.
21. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка: учебное пособие для вузов*. Москва: Высшая школа, 1985.

SLOVNÍKY

1. DAL', V. *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskogo jazyka Vladimira Dalja. Tom` 4, S-V.* Sankt Peterbuhr: T-va M.O.Vol'f, 1909.
2. VENCOSKÁ, M. *Rusko-český slovník.* Voznice: Leda, 2010
3. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО, В. М., СТЕПАНОВА, Л. И. *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник.* Санкт-Петербург: Фолио-Пресс, 1998.
4. ГРУШКО, Е. А., МЕДВЕДЕВ, Ю. М. *Словарь славянской мифологии.* Нижний Новгород: Русский купец, Братья славяне, 1996
5. КВЕСЕЛЕВИЧ, Д. И. *Толковый словарь ненормативной лексики русского языка.* Москва: АСТ, Астрель, 2003.
6. КУЗНЕЦОВ, С. А. *Большой толковый словарь русского языка.* СПб.: Норинт. 1998
7. ЛЕВИКОВА, С. И. *Большой словарь молодежного сленга.* Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2003.
8. ЛЕВКИЕВСКАЯ, Е. Е. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5 т.* Под. Ред. Н. И. Толстого. Москва: Международные отношения, 2004.
9. МОЛОТКОВ, А. И. и колл. *Фразеологический словарь русского языка.* Москва: Русский язык, 1986.
10. ОЖЕГОВ, С. И., ШВЕДОВА Н. Ю. *Толковый словарь русского языка.* Москва: Азбуковник, 2001.
11. ПАЛАМАРЧУК, Л. С. *Фразеологічний словник української мови. Книга 2.* Київ: Наукова думка, 1999.
12. ФАСМЕР, М. *Этимологический словарь русского языка. Том 1.* Москва: Прогресс, 1986
13. ФАСМЕР, М. *Этимологический словарь русского языка. Том 3.* Москва: Прогресс, 1987
14. ЧЕРНЫХ, П. Я. *Историко-этимологический словарь современного русского языка.* Москва: Русский язык., 1999.
15. ШАНСКИЙ, Н. М. и колл. *Школьный фразеологический словарь русского языка.* Москва: Издательство Дрофа, 2002.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dostupné z:

1. <http://academic.ru>
2. <http://bestiary.us>
3. <http://boyan.narod.ru>
4. <http://cyberleninka.ru>
5. <http://www.detect.by>
6. <http://ec-dejavu.ru>
7. <http://egonotes.in.ua>
8. <http://eslovar.com.ua>
9. <http://galicismes.academic.ru>
10. <http://gramota.ru>
11. <http://hristian.in>
12. <http://fignius.narod.ru>
13. <http://imennik.narod.ru>
14. <http://khuliya-hvojda.livejournal.com>
15. <http://kommersant.ru>
16. <http://liveinternet.ru>
17. <http://mobus.com>
18. <http://my-cz.ru>
19. <http://nase-rec.ujc.cas.cz>
20. <http://neo-ezoterika.ru>
21. <http://oldevrasia.ru>
22. <http://oltk.upol.cz>
23. <http://pereklad.online.ua>
24. <http://pravdulya.at.ua>
25. <http://ruscorpora.ru>
26. <http://ru.wikipedia.org>
27. <http://shkolazhizni.ru>
28. <https://samorazvitie.org>
29. <http://sokr.ru>
30. <http://ssjc.ujc.cas.cz>
31. <http://symbolarium.ru>
32. <https://traditio.wiki>

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Bohdana Ljubenko

Fakulta: Filozofická

Katedra: Slavistiky

Název práce: Gestové frazeologismy ruského jazyka s komponentem „*Šiš, kukiš, dulja, fiĝa*“ a problémy jejich překladu do češtiny.

Název práce anglicky: Gestural idioms of the Russian language with component „*Shish, kukish, dulya, fiĝa*“ and problems with their translation into Czech.

Vedoucí práce: prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

Počet znaků: 135 448

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 36

Jazyk práce: Český jazyk

Klíčová slova: Frazeologie, frazém, idiom, gesta, gestová frazeologie, gestové frazeologismy se slovy *фиĝа, шшш, кукшш* a *дуля*.

Tématem této diplomové práce jsou gestové frazeologismy ruského jazyka s komponenty „*фиĝа, шшш, кукшш* a *дуля*“. Teoretická část práce se zabývá frazeologií, především gestovou, a také gestovou sémiotikou. Dále uvádí základní pojmy gestové frazeologie.

Praktická část práce je zaměřena na klasifikaci frazeologických jednotek s danými komponenty a jejich deriváty a na analyzování problémů s jejich překladem do českého jazyka. Na zkoumané jednotky je nahlíženo z pohledu etymologie, sémantiky a aktivního použití v jazyce.